

Tijdschrift

voor

Strafbeeld

en

Gevangeniswezen

FATIK

29ste jaargang • januari-februari-maart 2011 • nr. 129

Driemaandelijks uitgave

FATIK is een uitgave van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Editoriaal	3
	• Neveneffecten <i>Peter Pletincx</i>	
	Artikel	6
	• Naar elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis? Waarom de invoering ervan, vanuit het oogpunt van een vermindering van de gevangenispopulatie, misschien toch niet meteen de meest aangewezen strategie is <i>Eric Maes, Benjamin Mine, Caroline De Man en Rosamunde Van Brakel</i>	
	Interview	15
	• Belgische straffen, Nederlandse tralies Fatik sprak met Frank Schoeters, directeur van Penitentiaire Inrichting van Tilburg <i>Luc Robert</i>	
	Uitgelezen	23
	• Een nieuw hoofdstuk in de Europese strijd tegen foltering <i>Tom Daems</i>	
	• Het getuigenis van een penitentiair beambte <i>Marc Tassier</i>	
	Ook dat nog	32

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Bg FATIK PA3A9108
Afzendingadres: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent
V.U.: Jos Vander Velpen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

FATIK

Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen
Verschijnt vier keer per jaar
29ste jaargang
januari-februari-maart 2011, nr. 129

ISSN 0772-5167

Redactie

Hoofredactie: Tom Daems
Eindredactie: Femke Quagebeur
Redactie: Tina Demeersman, Chris Hermans,
Peter Pletincx, Luc Robert, Veerle Scheirs, Marc
Tassier, Karen Verpoest

Vormgeving: Bram Wets

Abonnement op FATIK? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09/223.07.38 – fax.: 09/223.08.48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: www.mensenrechten.be

Redactionele samenwerking en disclaimer

*FATIK, Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen* streekt tot een zo volledig
mogelijke berichtgeving over de evoluties op
het vlak van strafbeleid en gevangeniswezen.

Voor publicatie aangeboden teksten mogen
rechtstreeks naar het redactiesecretariaat
worden gestuurd. De redactie behoudt zich
alle rechten voor de publicatie van ingezonden
teksten, artikels, werken, advertenties ed. te
weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie
is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden de redactie en de
uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke
auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen
redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor
Mensenrechten: 27 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor
Strafbeleid en Gevangeniswezen: 35 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 60 €
Steunend lid + abonnement op beide
tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van
het lidmaatschap, een abonnement op de
tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

De inhoudstafels van de oudere jaargangen zijn
consulteerbaar op de website van de Liga voor
Mensenrechten - www.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers
of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt FATIK gedrukt op kringlooppapier en
zonder vluchtige Organische Stoffen door Druk in de Weer, Gent

Editoriaal

3

Neveneffecten
Peter Pletincx

Artikel

6

**Naar elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis?
Waarom de invoering ervan, vanuit het oogpunt van een vermindering
van de gevangenispopulatie, misschien toch niet meteen de meest
aangewezen strategie is**

Eric Maes, Benjamin Mine, Caroline De Man en Rosamunde Van Brakel

Interview

15

**Belgische straffen, Nederlandse tralies
Fatik sprak met Frank Schoeters, directeur van Penitentiare Inrichting
van Tilburg**

Luc Robert

Uitgelezen

23

**Een nieuw hoofdstuk in de Europese strijd tegen foltering
Bespreking van *European Committee for the Prevention of Torture &
Association for the Prevention of Torture, New partnerships for torture pre-
vention in Europe; 20th General Report of the European Committee for the
Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
(CPT) (1 August 2009 – 31 July 2010); Fourth annual report of the Subcom-
mittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading
Treatment or Punishment (April – December 2010)***

Tom Daems

**Het getuigenis van een penitentiair beambte
Boekbespreking van Luc Dewaele, *Achter slot en grendel. De verworpen-
nen van de rechtsstaat*, Roeselare, Roularta Books, 2010, 288 p.**

Marc Tassier

Ook dat nog

32

Neveneffecten

"Humor in kogelvrije vesten", dit was de ondertitel van het programma Basta van het cabaretvierstal Jonas Geirnaert, Lieven Scheire, Koen De Poorter en Jelle De Beule, kortom de Neveneffecten. Week na week haalden ze met hun eigen-gereide onderzoeksjournalistiek hoge kijkcijfers. Hun aanpak was niet alleen humoristisch, hij had ook een belangrijk maatschappelijk neveneffect. Zo ontmaskerden de vier de malafide praktijken achter de belpelletjes, die als het van Vlaams minister van media, Ingrid Lieten, afhangt, voorgoed van het beeldscherm mogen verdwijnen. Als moderne Robin Hoods eisten ze de centen op die de Belgen hadden moeten inleveren om de bankcrisis op te lossen. De Neveneffecten gingen persoonlijk de door België gekochte propere lucht halen in Hongarije. Sabam had de dag na de uitzending heel wat verantwoording af te leggen toen bleek dat ze geld inden voor stofzuigers en ander klein huishoudelijk materiaal. Basta besliste over leven en dood van kalfje Willy en nam het op tegen oplichters.

Neveneffecten is dus een interessant concept, niet enkel voor een amusementsprogramma dat op heel wat aandacht kon rekenen, maar ook een goede invalshoek om een aantal recente gebeurtenissen uit de penitentiaire context te bespreken.

Aflevering 1: gevangenisdirecteur zelf achter tralies

Deze kop trok begin dit jaar de aandacht in de nationale en internationale pers. Dit hoeft ook niet te verwonderen. Dat je als gevangenisdirecteur ooit zelf achter tralies zou kunnen komen bij het uitoefenen van de job, kan men moeilijk als een neveneffect van het beroep beschouwen. Nochtans gebeurde dit op zondagavond 16 januari 2010 toen onderzoeksrechter De Troy de gevangenis van Sint-Gillis wou binnenrijden met zijn eigen wagen, maar hiervoor geen toestemming kreeg van de directie. Dit zinde de onderzoeksrechter niet en hij beval de politie om de directeur en twee medewerkers van hun vrijheid te beroven op betichting van tegenwerking van het onderzoek. Toch paste de directie de vigerende omzendbrief betreffende de toegang tot de inrichting correct toe en werd de onderzoeksrechter enkel gevraagd om de regels die gelden voor iedereen te respecteren. Na een paar uur bemiddeling mochten de drie personen beschikken. Achteraf werd in een haastige reactie door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg nog gesteld dat er geen sprake was van een vrijheidsberoving (hoe definieert men dan de omstandigheid waarbij iemand tegen zijn eigen wil weggevoerd wordt en verbod van communicatie krijgt?) en dat de regelgeving voor het betreden van de gevangenis niet duidelijk was. Nochtans zijn deze regels per omzendbrief geregeld en laten ze weinig interpretatie toe. Het valt te betreuren dat gezagsdragers zoals onderzoeksrechters, die in feite een voorbeeldfunctie hebben te vervullen, regels proberen te omzeilen die er niet zijn om mensen te pesten maar wel om de veiligheid te garanderen. Als dan bovendien onderzoeksrechters gebruik maken van hun macht om mensen hun vrijheid te ontnemen, om zo een discussie in hun voordeel te beslechten en als dit achteraf dan afgedaan wordt als een misverstand, dan is er duidelijk iets mis in een rechtstaat.

Aflevering 2: grootste Belgische gevangenis voor strafuitvoering ligt in Nederland

Dat de Belgische gevangenissen overbevolkt zijn, is spijtig genoeg al jaren geen nieuws meer. De overbevolkingsproblematiek komt echter nog enkel onder de publieke aandacht als dit aanleiding geeft tot stakingen, zware agressies of als er nog eens een record gebroken wordt. Zo was er in 2007 veel te doen toen de 'historische' kaap van 10.000 gedetineerden overschreden werd. Nadat de Belgische gevangenispopulatie vier jaar later lange tijd geflirt heeft met de kaap van 11.000, wordt dit cijfer de laatste weken regelmatig overschreden. 'Dankzij' de elfduizendste opgeslotene hebben de media en de politiek weer even aandacht voor de overbevolking. Op korte termijn zijn er geen structurele oplossingen voor de overbevolking. Het masterplan dat voorziet in een uitbreiding van celcapaciteit door renovatie van bestaande vleugels en door nieuwbouw op verschillende nieuwe sites, wordt uitgevoerd, maar dit vraagt tijd.

Als tijdelijke oplossing keurde de ministerraad eind 2009 een verdrag met Nederland goed. Daardoor konden voortaan 500 Belgische veroordeelden hun straf uitzitten net over de Belgische grens. De transfer van 500 gedetineerden naar de gevangenis van Tilburg, begin 2010, betekende een verademing voor de Belgische gevangenissen. Deze verademing was echter maar van korte duur. Gestaag namen nieuwe gedetineerden de vrijgekomen plaatsen in, met als gevolg dat eind 2010, de ontslagnemende minister van Justitie, Stefaan De Clerck, genoodzaakt was om 150 bijkomende cellen te huren in Tilburg.

Met 650 definitief veroordeelden, wordt Tilburg de grootste Belgische gevangenis voor strafuitvoering. Voor definitief veroordeelden is de voorbereiding van de terugkeer naar de samenleving van groot belang. Twee elementen zijn

daarbij zeer belangrijk. Enerzijds, het behoud en het verstevigen van de banden met de familie. Anderzijds, een stevige voorbereiding van de vrijlating op basis van een goed reclasseringsplan. Voor de Belgische veroordeelden in Tilburg zou dit nu wel eens een probleem kunnen worden. Door de grotere afstand en de ingewikkeldere procedure om uitgaansdagen te krijgen, is het moeilijk om banden met het sociale netwerk in stand te houden. Daarnaast zijn gedetineerden die hun reclassering willen voorbereiden zwaar beperkt in hun mogelijkheden door de beperkte omkadering van de aanwezige psychosociale dienst en de afwezigheid van de Vlaamse gemeenschap die met haar hulp- en dienstverleningsaanbod een belangrijke rol te vervullen heeft in dit proces. De situatie wordt nog schrijnender voor de steeds groter wordende groep Franstalige gedetineerden die naar Tilburg overgebracht worden en die met een communicatieprobleem te kampen krijgen. De overheid heeft er belang bij om oplossingen te vinden voor deze neveneffecten. Immers, gedetineerden die geen stevig reclasseringsplan kunnen voorleggen, maken weinig kans voor de strafuitvoeringsrechtbanken. Indien de drempel om vrij te kunnen komen in hun ogen te hoog wordt, dreigen meer gedetineerden voor strafeinde te kiezen. Ze blijven dan langer zitten en lopen een hoger risico op recidive.

Aflevering 3: elektronisch toezicht: er zijn nog duizenden wachtenden voor u

De politieke ambities voor elektronisch toezicht zijn steeds hoog geweest. Na een korte pilootfase moest de maatregel uitgroeien tot 300 toezichten op dagbasis. Telkens de overbevolking, al dan niet in een syndicale context, op tafel kwam, werd elektronisch toezicht als oplossing naar voren geschoven. Verschillende scenario's passeerden reeds de revue: uitbreiding van het aantal toezichten tot eerst 600 en later 1.000 toezichten op dagbasis, elektronisch toezicht als autonome straf of elektronisch toezicht in het kader van de voorhechtenis. Momenteel staan er effectief 1.000 gedetineerden op dagbasis onder elektronisch toezicht. En ja hoor, het streefcijfer werd door ontslagnemend minister van Justitie Stefaan De Clerck eind vorig jaar reeds opgetrokken naar 1.500.

Elektronisch toezicht is er onmiskenbaar in geslaagd om het grootste segment van de kortgestrafte veroordeelden (tot 3 jaar) uit de gevangnissen te halen. Voor de invrijheidstelling van veroordeelden met straffen boven de 3 jaar beslissen de strafuitvoeringsrechtbanken. Voor hen is elektronisch toezicht een belangrijk instrument op de geleidelijke weg naar de invrijheidstelling. Niemand stelt het nut van elektronisch toezicht nog in vraag. De maatregel botst echter meer en meer op haar eigen personele en organisatorische grenzen. In een antwoord op een parlementaire vraag¹ antwoordde de ontslagnemende minister van Justitie dat er op 28 februari 2011, 1.141 personen onder elektronisch toezicht stonden. Op 15 februari 2011 waren er 1.980 personen in strafonderbreking, met andere woorden: in afwachting van een enkelband. Voor ongeveer 1.000 personen moest het maatschappelijk onderzoek nog beginnen, voor een 500-tal was het onderzoek bezig. De wachtlijsten zijn het grootst in Antwerpen, Franstalig Brussel, Brugge, Dendermonde en Luik en kunnen volgens actoren op het terrein oplopen tot 1 jaar. De lange wachttijden leiden tot wrevel bij de publieke opinie en de magistratuur. Ze stellen dat het gebrek aan opvolging aanleiding geeft tot een gevoel van rechteloosheid. Sommige rechters spreken reeds straffen uit van net iets meer dan 3 jaar om zeker te zijn dat de veroordeelde in de gevangenis komt en dat een rechterlijke instantie beslist over het tijdstip en de wijze van vrijlating.

Een stijging van de capaciteit van elektronisch toezicht naar 1.500 is volgens bovenstaande cijfers mogelijk. Opmerkelijk is echter dat de uitbreiding aangekondigd wordt in een tijdstip van acute overbevolking en precies als oplossing voor deze overbevolking. Het is weinig waarschijnlijk dat de verdere groei van elektronisch toezicht een impact zal hebben op de overbevolking vermits de duizenden personen in strafonderbreking momenteel al geen cel bezetten. Het is dus niet te verwonderen dat de minister lonkt naar een uitbreiding van elektronisch toezicht naar die andere grote groep in de gevangnissen: de beklaagden. Dat een uitbreiding van elektronisch toezicht ten aanzien van deze categorie echter heel wat ongewenste neveneffecten heeft, blijkt uit de bijdrage van Eric Maes verder in dit nummer.

Aflevering 4: op zoek naar recht

De wet op de externe rechtspositie, die meer rechten moest bieden aan veroordeelden, is ondertussen 4 jaar in voege. De strafuitvoeringsrechtbanken hebben zich geïnstalleerd en draaien op volle toeren. Al heel snel was het duidelijk dat de wet bijsturing nodig had maar deze aanpassing laat op zich wachten. In tussentijd worden onduidelijkheden en hiaten in de wet, naar appreciatie van de lokale rechter of de gevangenisadministratie, ingevuld. Zo ontstond er in de afgelopen jaren bijvoorbeeld een verzetsprocedure tegen beslissingen tot herroeping die ondertussen de toets door het Hof van Cassatie doorstond. Maar, niet alle problemen kunnen door strafrechters opgelost worden, en soms hebben verschillende strafuitvoeringsrechters andere visies. Bepaalde strafuitvoeringsrechtbanken verlenen bijvoorbeeld systematisch elke week penitentiair verlof in het kader van elektronisch toezicht of beperkte detentie, terwijl andere dit slechts 3 maal per trimester toestaan. Voor sommige kamers is een voorwaardelijke invrijheidstelling of elektronisch

¹ Integraal verslag Kamercommissie voor Justitie, 1 maart 2011.

toezicht onmogelijk als de betrokkene geen recht op verblijf heeft, andere kamers hanteren de verblijfstoestand dan weer niet als een absoluut uitsluitingscriterium voor deze modaliteiten. De rechtsongelijkheid die daardoor ontstaat is een neveneffect van een wet die *in se* goed is maar verbeterd moet worden.

Voor de geïnterneerden is het nog steeds wachten op recht. Hoewel de wet op de internering al vier jaar geleden gestemd werd, is ze nog steeds niet in werking getreden. Uit de bespreking in de senaat² blijkt trouwens dat de inwerkingtreding nog niet voor onmiddellijk is. Ook de bouw van Forensisch Psychiatrische Centra in Gent en Antwerpen loopt vertraging op en wordt nu voorzien voor midden 2013. Voor de ongeveer duizend geïnterneerden die op dagbasis in onze gevangenissen verblijven is het dus nog even wachten op een concrete oplossing. Laat ons hopen dat het neveneffect van dit lange wachten een performante wet en degelijke opvang is.

Peter Pletincx*

Begin 2011 verliet Angela Van de Wiel de Liga voor mensenrechten. Sinds 2004 verzorgde ze vanuit de Liga de eindredactie van FATIK. We danken haar voor haar enthousiasme en grote inzet gedurende de afgelopen jaren en wensen haar veel succes in haar nieuwe loopbaan.

² *Handelingen Senaat, 23 februari 2011.*

* *Peter Pletincx is redactielid van FATIK.*

Naar elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis?

Waarom de invoering ervan, vanuit het oogpunt van een vermindering van de gevangenispopulatie, misschien toch niet meteen de meest aangewezen strategie is

Eric Maes, Benjamin Mine, Caroline De Man en Rosamunde Van Brakel *

De Belgische gevangenispopulatie kent de laatste jaren een serieuze opstoot. Deze opwaartse beweging is nog meer uitgesproken wanneer de evolutie over iets langere termijn wordt bekeken. Tussen 1980 en 2004 steeg de gemiddelde gevangenispopulatie in België met maar liefst 63%.¹ In 1991, één jaar nadat de nieuwe wet op de voorlopige hechtenis² werd afgekondigd, was er wel een zekere terugval die ten dele kan worden toegeschreven aan een daling van het aantal beklaagden. Maar over het algemeen beschouwd, is er sprake van een spectaculaire toename van de gevangenisbevolking. Anno 2009 – het jaar waarbinnen het hier gerapporteerde onderzoek werd verricht – fluctueerde de gevangenispopulatie op recordhoogtes die niet meer gezien waren sinds de naoorlogse repressieperiode. In 2007 werd op bepaalde ogenblikken in de Belgische gevangnissen de ‘historische’ kaap van 10.000 gedetineerden overschreden, met op 1 maart 2007 een cijfer van 10.008 gedetineerden.³ Het hoogste peil werd dat jaar bereikt in juni (n=10.202). En begin 2009 (eind april) was de populatie in de gevangnissen nog verder gestegen, tot 10.345 gedetineerden⁴, om eind 2010 aan te leunen tegen een nieuwe recordhoogte van 11.000 gedetineerden. Terwijl de gevangenispopulatie zich in de laatste helft van de jaren tachtig situeerde op een niveau dat vergelijkbaar was met de situatie op het eind van de jaren zestig (+/- 6.500 gedetineerden), is het in het bijzonder vanaf het begin van de jaren negentig dat de gevangenisbevolking een zeer sterke opmars heeft gekend.⁵

Vooraf twee grote categorieën van gedetineerden blijken verantwoordelijk te zijn voor deze toename van de globale gevangenisbevolking: enerzijds gaat het om de definitief veroordeelden (van zo’n 2.500 gedetineerden in 1980 naar ongeveer 4.900 in 2005), anderzijds om beklaagden (en gelijkgestelden) (van bijna 1.500 gedetineerden in 1980 naar ongeveer 3.400 in 2005⁶; n=3.527 op 1 maart 2008⁷). Wanneer de ontwikkeling van de beklaagdenpopulatie meer in detail onder de loep wordt genomen, dan wordt geobserveerd dat de nieuwe wet uit 1990 haar doel heeft gemist. Begin jaren negentig is er immers een serieuze toename van de populatie beklaagden waarneembaar.

Dat de populatie beklaagden op langere termijn gestaag is aangegroeid (zie evenwel een stabilisering sedert 2003), staat haaks op de beleidsintenties die tijdens de laatste decennia werden ontplooid om het gebruik van de voorlopige hechtenis een halt toe te roepen. Een idee van meer recente datum om het gebruik van de voorlopige hechtenis te beperken, heeft betrekking op de invoering van het elektronisch toezicht (verder afgekort als ET) in de fase van het gerechtelijk onderzoek. Zo werd in de beleidsnota van voormalig minister van Justitie Jo Vandeurzen – als één van de mogelijkheden om de voorlopige hechtenis te optimaliseren – verwezen naar “(...) de *aanwending van elektronisch toezicht, de toepassing van moderne technieken als GPS-bewaking, als alternatief voor de voorlopige hechtenis.*”⁸

* Eric Maes en Benjamin Mine zijn onderzoekers bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), FOD Justitie. Caroline De Man werkt als onderzoekster bij het Centre de recherches criminologiques van de Université Libre de Bruxelles (ULB). Rosamunde Van Brakel is tewerkgesteld als onderzoekster bij de onderzoeksgroep Law, Science, Technology & Society van de Vrije Universiteit Brussel (VUB). Alle auteurs waren aan het NICC verbonden ten tijde van het onderzoek waarover hier wordt gerapporteerd.

1 E. Maes, “Evoluties in punitiviteit: lessen uit de justitiële statistieken”, in Hoe punitief is België?, Aertens, I., Beyens, K., Daems, T. en Maes, E. (ed.), Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2010, 48-49.

2 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, B.S. 14 augustus 1990.

3 Zie Justitie in cijfers 2008, FOD Justitie, Brussel, p. 49.

4 Activiteitenverslag Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen 2007, p. 131.

5 E. Maes, l.c., 49.

6 Ibid., 52-53.

7 Zie Justitie in cijfers 2008, FOD Justitie, Brussel, p. 49.

8 Parl. St., Kamer, 2008-2009, nr. 52 1529/016, p. 71 – Algemene beleidsnota van de minister van Justitie.

Hoewel de achterliggende motivering voor de eventuele invoering van ET in het kader van de voorlopige hechtenis in België in deze ministeriële beleidsnota niet als zodanig uitdrukkelijk werd geëxpliciteerd, mag niettemin wel ondubbelzinnig worden gesteld dat de aan het NICC toevertrouwde onderzoeksopdracht⁹ tot stand kwam binnen de eerder geschetste context van penitentiaire inflatie (met overbevolking van de gevangenis als gevolg), in het bijzonder de sterke vertegenwoordiging van de beklagden binnen de globale gevangenispopulatie.

Onderzoeksvragen en gehanteerde methodologie

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in dit onderzoek in hoofdorde de vraag centraal stond in welke mate het gebruik van de voorlopige hechtenis teruggedrongen kan worden via een eventuele invoering van het ET als detentievervangende maatregel in het kader van het vooronderzoek in strafzaken. Anders geformuleerd, in welke mate zou het ET in de plaats kunnen treden van actueel in uitvoering zijnde voorlopige hechtenissen (zowel op het vlak van de instroom als naar duur van de voorlopige hechtenis)? Vandaar dat er werd getracht te onderzoeken welk toepassingsbereik het ET zou kunnen krijgen, mocht het thans als bijkomend alternatief voorhanden zijn; in welke concrete gevallen (naar misdrijfomschrijvingen toe en/of afhankelijk van het profiel van de beklagdenpopulatie) ET toegepast zou kunnen worden; welk model of welke vorm van ET daarbij de voorkeur zou genieten (zie hierna voor een korte beschrijving van deze modellen); welke tegenindicaties opgeworpen zouden worden om uiteindelijk toch van het gebruik van ET af te zien; en, hoe aan het ET in voorkomend geval juridisch vorm gegeven zou moeten worden en hoe één en ander praktisch georganiseerd zou dienen te worden.

Het onderzoek waarvan sprake omvat drie grote luiken, elk benaderd vanuit een specifieke vraagstelling en invalshoek en refererend aan een daartoe geëigende onderzoeksmethodologie.

In eerste instantie werd een literatuurstudie ondernomen en werden plaatsbezoeken afgelegd. Eerst werd de situatie in Nederland (met bezoek ter plaatse), Frankrijk, en Engeland en Wales (eveneens met bezoek ter plaatse) meer in detail onder de loep genomen. Vervolgens werd kort ingegaan op de situatie in enkele andere landen of regio's waar al dan niet is overgegaan tot invoering van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis, (Hongarije, Portugal, Schotland, Nieuw-

Zeeland, Québec) en werd een overzicht samengesteld van de meest relevante kritieken en kanttekeningen die in de literatuur ten aanzien van het ET worden geformuleerd. Ter afsluiting van deze literatuurstudie werd een korte schets gegeven van de actuele Belgische situatie (op niveau van de strafuitvoering) en werden enkele vroegere resp. recente voorstellen tot invoering van het huisarrest en het ET in het kader van de voorlopige hechtenis toegelicht en becommentarieerd.

Verder werd een bevragsingsronde georganiseerd bij een aantal actoren uit het werkveld die inzake de toepassing van alternatieven voor de voorlopige hechtenis kunnen beslissen, daartoe een vordering kunnen instellen of daartoe een verzoek kunnen indienen. In eerste instantie ging het hierbij om rondetafelgesprekken – één per taalrol – die werden ingericht met participatie van onderzoeksrechters, onderzoeksgerechten, leden van het openbaar ministerie en advocatuur. Het was de bedoeling deze actoren enerzijds te bevragen naar concrete casussen waarin zij ET al dan niet toegepast zouden zien, en anderzijds te peilen naar hun opinie met betrekking tot een aantal eerder juridisch-technische of meer praktisch-organisatorische aspecten die deze problematiek omkaderen. In een latere fase werd een groter staal aan gerechtelijke dossiers – via registratiefiches – geanalyseerd naar mogelijke toepasbaarheid van ET. Deze bevraging vond plaats bij onderzoeksrechters (OR), leden van de Raadkamer (RK) en de Kamer van Inbeschuldigingstelling (KI) ten aanzien van dossiers waarbij was beslist tot aanhouding van de verdachte resp. verderzetting van de voorlopige hechtenis (zie tabel 1).

Ten slotte werd, op basis van data uit de penitentiaire gegevensbank SIDIS-Griffie, een beeld opgehangen van de meest recente toepassing van de voorlopige hechtenis (jaar 2008), van het profiel van de populatie die in hechtenis werd genomen en van de duur van de voorlopige hechtenis (maximaal tot aan de beslissing tot verwijzing of anders gezegd, de regeling van de rechtspleging), en dit gedifferentieerd naargelang verschillende relevante kenmerken. Deze gegevens werden, aan de hand van gegevens uit de databank SIPAR van het Directoraat-generaal Justitiehuisen, ook in verband gebracht met overeenkomstige cijfers met betrekking tot de populatie die in hetzelfde referentiejaar onder voorwaarden in vrijheid werd gelaten of gesteld (VOV).

⁹ Zie voor een uitvoerige rapportage volgend onderzoeksrapport: C. De Man, E. Maes (promotor), B. Mine en R. Van Brakel, Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis (onderzoeksrapport, nr. 23), Brussel, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, december 2009, 304 p. + bijlagen [verder geciteerd als: Rapport].

Enkele onderzoeksresultaten

Zoals aangehaald lijkt de onderzoeksopdracht voornamelijk ingegeven te zijn vanuit de vaststelling van een sterke vertegenwoordiging van de beklagdenpopulatie in onze gevangnissen. Nochtans kunnen aan de invoering van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis, theoretisch gezien, verschillende objectieven (of voordelen) worden toegeschreven, in vergelijking met de klassieke opsluiting in de gesloten omgeving van een gevangenis. Deze objectieven kunnen worden ondergebracht onder volgende noemers: een systemisch objectief (strijd tegen de overbevolking van de gevangnissen), een ethisch-penologisch objectief (beperking van detentieschade), een juridisch objectief (vrijwaring van het vermoeden van onschuld), een sociaal objectief (behoud in het familiaal en professioneel milieu ter voorkoming van marginalisering), en een economisch objectief (besparing op de kosten van de detentie).

Niettegenstaande dat de invoering van het ET werd beoordeeld tegen de achtergrond van deze diverse objectieven, ging de aandacht in het onderzoek in belangrijke mate toch ook uit naar de wijze waarop het zou kunnen bijdragen in de 'strijd' tegen de overbevolking van de gevangnissen, of beter, de penitentiare 'inflatie'. In hetgeen volgt focussen we dan ook vooral op de casuïstiek in verband met al dan niet ET-toepassing (zie *infra* voor de aard van de dossiers en opgeworpen tegenindicaties), het mogelijke toepassingsbereik voor ET en hieraan gerelateerde bemerkingen, al dan niet van methodologische aard (*infra*) en voorkeuren voor ET-modellen (*infra*). Ten slotte wordt ook nog ingegaan op enkele specifieke juridisch-technische aspecten die van belang zijn, mocht het ET ingang vinden in de fase van het vooronderzoek in strafzaken (*infra*).

Casuïstiek (wel of niet ET-toepassing)

Naar mogelijke casussen toe waarin ET al dan niet toegepast zou kunnen worden in het kader van de voorlopige hechtenis, werden doorheen de georganiseerde rondetafelgesprekken verschillende situaties aangehaald waarin mogelijkheden werden gezien voor het gebruik van het ET. Zo werd bijvoorbeeld verwezen naar gevallen van *stalking* (belaging), alsook naar vormen van intrafamiliaal geweld, zij het evenwel slechts onder bepaalde condities, nl. wanneer de partners of gezinsleden niet op dezelfde plaats woonachtig zijn. In deze *cases* werd voornamelijk gedacht aan de toepassing van GPS-technologie, met de bedoeling contactverboden te kunnen controleren. Ook in zware dossiers, zoals moord en doodslag, zou ET, naargelang de omstandigheden (bijv. bij partnerdoding), volgens bepaalde actoren mogelijk kunnen zijn: terwijl sommigen hierbij aangaven dat ET toegepast kan worden na de beslissing tot verwijzing (regeling van de rechtspleging), waren anderen dan weer van mening dat de keuze voor het moment van verwijzing als scharnierpunt arbitrair is en de beslissing over toepassing van ET daarvan los dient te staan. Een andere categorie waarvoor een mogelijke toepassing werd gezien, zijn zgn. jongvolwassen primaire delinquenten ten aanzien waarvan de voorlopige hechtenis of het ET, na een eerste korte periode van hechtenis, als instrument ter verduidelijking en bevestiging van de 'norm' wordt/zou worden gehanteerd (zie ook *infra*).

Cases waarin eerder zou worden afgezien van enige toepassing van ET, zijn die zaken waarin er sprake is van seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen, zeker wanneer de feiten werden gepleegd in de thuisomgeving; van drugshandel, meer in het bijzonder wanneer – en dit geldt ook voor andere vormen van crimineel gedrag – de feiten herhaald zouden kunnen worden van op de toegewezen verblijfplaats. Ook de problema-

Tabel 1. Overzicht van gescreende dossiers, naar gerechtelijke instantie, arrondissement/rechtsgebied en taalrol

arrondissement	OR	RK	KI	totaal	FR/NL*
Liège	19	-	23	42	128
Bruxelles (FR)	38	22	26	86	
Brussel (NL)	24	-	(24)	24	77
Antwerpen	17	14	22	53	
totaal	98	36	71	205	
	98	107			

* Het verschil in aantal tussen Nederlands- en Franstalige dossiers wordt verklaard door diverse factoren, zoals de bereidheid tot deelname aan het onderzoek, dwingende deadlines in het kader van de fasering van het onderzoek en onvolledige detailinformatie met betrekking tot een aantal dossiers.

tiek van de illegaliteit (afwezigheid van recht op verblijf op het grondgebied) woog zwaar door in het oordeel over al dan niet toepassing van ET, in die zin dat het de toepassingsmogelijkheden van het ET maar ook van andere alternatieven ernstig hypothekeert. De situatie van 'illegale' vreemdelingen in de Belgische gevangenispopulatie verdient trouwens de nodige aandacht, gelet op het feit dat mogelijks reducerende effecten (in de zin van inperking van de gevangenispopulatie) van nieuwe juridische maatregelen of instrumenten voor een belangrijk deel teniet worden gedaan wanneer vreemdelingen van het genot ervan worden uitgesloten (bijv. bij begrenzing van de duur van de voorlopige hechtenis¹⁰). In voorliggend onderzoek konden op basis van de databank SIDIS-Griffie geen sluitende uitspraken worden gedaan over het precieze aandeel 'illegalen' binnen de beklagdenpopulatie, maar wel duidelijk is dat illegalen (daar waar als zodanig geregistreerd) langer in voorlopige hechtenis blijven dan gemiddeld genomen (zie Rapport, 2009: 233). Uit de screening van dossiers bleek alleszins dat deze problematiek van illegaal verblijf zich – zeker in sommige arrondissementen – zeer sterk stelt. Hoewel illegalen niet per definitie van het toepassingsgebied van ET werden uitgesloten, kwamen zij hiervoor verhoudingsgewijs toch veel minder frequent voor in aanmerking (bovendien vaak enkel mits bepaalde randvoorwaarden vervuld zouden zijn, bijv. in combinatie met opvang in een asielcentrum). Door de bevroegde magistraten werd trouwens ook aangegeven dat illegalen soms in hechtenis worden geplaatst voor eerder mineure feiten, zoals winkeldiefstal (zonder geweld), waarvoor eigen onderdanen of vreemdelingen met wettig verblijf in België niet zouden worden opgesloten (Rapport, 2009: 189 en 273). De detentie van illegale vreemdelingen blijkt vooral gebaseerd te zijn op het mogelijke ontrentingsgevaar dat hier hoog wordt ingeschat.

Afgaande op de rondetafelgesprekken werden wel enigszins mogelijkheden gezien voor de toepassing van ET in het kader van de voorlopige hechtenis. Niettemin viel veel moeilijker in te schatten in welke mate het ET – indien het zou worden toegepast – gehanteerd zou worden ter vervanging van actueel lopende voorlopige hechtenissen dan wel invrijheidstellingen onder voorwaarden. Met andere woorden, onduidelijk was welk werkelijk *detentievervangend effect* het ET zou kunnen hebben. In elk geval was de algemene teneur dat het veel moeilijker is om voorbeelden te vinden van gevallen waar het ET de voorlopige hechtenis zou doen vervangen, dan gevallen waar het ET louter bijkomend (als supplementaire controlemogelijkheid) bij een gewone vrijheid onder voorwaarden (VOV) zou worden opgelegd of in het geheel niet zou worden toegepast. Uit de verdere screening van reële gerechtelijke dossiers bleek dat de gevallen waarin ET zou worden toegepast, daar waar de verdachte in voorlopige hechtenis verbleef bij gebreke aan dergelijk alternatief, naar aard van de gepleegde feiten toe vrij gevarieerd waren. Het ging dan zowel over bezit, handel in en invoer van verdovende middelen, gewone diefstallen of diefstallen met geweld, als over informaticabedrog, slagen en verwondingen en zelfs doodslag. Er bleek, net zoals dit uit de rondetafelgesprekken kon worden afgeleid, dat er geen aanleiding toe zou zijn *a priori* bepaalde misdrijfomschrijvingen uit het toepassingsbereik te weren. De toepassingsmogelijkheid van ET werd veeleer van geval tot geval beoordeeld, rekening houdend met de aard van de feiten, maar ook met het profiel van de verdachte, de concrete omstandigheden waarin de feiten zijn gepleegd, het verloop en de voortgang van het gerechtelijk onderzoek, ... (zie ook tekstkader 1).

Tekstkader 1. Voorbeelden van casusbeschrijvingen (ET-toepassing)

[1] Poging tot doodslag:

Woordenwisseling voor een nachtclub in het centrum van Brussel tussen de verdachte en twee andere personen. Eén van deze personen zou gespuwd hebben naar de verdachte en een baksteen in het gezicht van zijn vriend hebben gegooid bij het passeren van de nachtclub. In reactie op de aantasting van hun fysieke integriteit en eergevoel heeft de verdachte het uiteindelijke slachtoffer achtervolgd en hem een mes in de rug gestoken.

[Traditioneel' model – onderzoeksrechter – Franstalig dossier]

[2] Daderschap of mededaderschap winkeldiefstal zonder geweld:

De verdachte verblijft illegaal in België. Hij stond op de uitkijk terwijl zijn kompaan iets uit de winkel stal. Hij heeft een adres maar heeft geen inkomen.

[Model 'thuisdetentie' – onderzoeksrechter – Nederlandstalig dossier]

10 Zie S. Deltenre en E. Maes, "Pre-trial Detention and the Overcrowding of Prisons in Belgium. Results from a Simulation Study into the Possible Effects of Limiting the Length of Pre-trial Detention", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2004, nr. 4, 367.

Argumenten tegen het gebruik van ET in het kader van de voorlopige hechtenis

Het ET zou vooral enige toepassing kunnen krijgen in gevallen waar het vermijden van recidivegevaar centraal staat en de toepassing van ET het vlot verloop van de bewijsgaring (gerechtelijk onderzoek) *niet* (meer) in de weg zal staan: tijdens de rondetafelgesprekken werd – via eliminatie – gesteld dat het recidivegevaar de enige factor is die de toepassing van ET niet bij voorbaat uitsluit. De argumenten die vaak tegen het gebruik van ET geciteerd werden, lijken in niet onbelangrijke mate gelieerd te zijn aan de noodwendigheden van het gerechtelijk onderzoek. Zo werd gesteld dat het ET onvoldoende garanties biedt om een aantal risico's te neutraliseren (daarvoor wordt thans de voorlopige hechtenis gehanteerd), zoals het collusiegevaar en het gevaar op verduistering van bewijzen. Maar ook het gevaar op onttrekking (ontvluchttingsgevaar) en het recidivegevaar spelen hierbij een zeer prominente rol.

Het gevaar op onttrekking bleek, afgaande op de resultaten van de dossierscreening, één van de belangrijkste factoren te zijn (aan Nederlandstalige zijde zelfs dé belangrijkste factor; zie tabel 2) om ET niet te overwegen. Verder bleken ook de zwaarwichtigheid van de feiten en het mogelijke recidivegevaar een voorname hinderpaal te vormen voor de toepassing van ET; aan Franstalige kant werd het recidivegevaar zelfs als dé belangrijkste tegenindicatie naar voren geschoven (Rapport, 2009: 179 en 188-189). Dit geldt in mindere mate voor het collusie- en verduisteringsgevaar, zeker wanneer de voorlopige hechtenis al enigszins is gevorderd in de tijd.

Tegenover deze kanttekeningen die werden geplaatst ten aanzien van de opportuniteit om ET aan te wenden

in het kader van de voorlopige hechtenis, staat echter ook dat meermaals – met name tijdens de rondetafelgesprekken – (impliciet) de indruk werd gewekt van een soms 'oneigenlijk' gebruik van de voorlopige hechtenis. Er werd bijvoorbeeld verwezen naar het 'intimiderend' of schokeffect dat de voorlopige hechtenis kan teweegbrengen (cf. jongvolwassen primaire misdrijfplegers): *"ils vont encore nous marcher sur nos pieds, comme ils le font tout le temps. Les gens que nous rencontrons, sauf exception, n'ont pas le même rapport à la norme que nous (...) tant qu'ils n'ont pas senti la sanction il n'y en a pas eu (...) Il ne faut pas que la détention préventive soit une sanction mais soit une constatation qu'on s'en occupe et qu'ils ne peuvent plus, éventuellement puisqu'ils sont innocents, recommencer"* (Rapport, 2009: 146). Verder werd ook een zekere druk vanuit de buitenwereld (media, publieke opinie) gesignaleerd, in het bijzonder ingeval van moord of doodslag, die sommige magistraten ervan zou weerhouden een invrijheidstelling (al dan niet onder voorwaarden) in overweging te nemen: *"(...) le participant E accepterait d'envisager la surveillance électronique en cas d'assassinat ou meurtre seulement après une période de détention préalable. Il estime qu'il faut garder à l'esprit le rappel social et le message lancé à la population par la libération d'un individu"* (Rapport, 2009: 139). Binnen zulke context dient men zich o.i. niet zozeer af te vragen welk alternatief voor de hechtenis voorgesteld kan worden. De meer fundamentele kwestie die zich hier stelt, is veeleer deze naar het correct gebruik van de als zeer uitzonderlijk bestempelde maatregel van de voorlopige hechtenis. Daaraan kan nog worden toegevoegd dat ook het bij sommige actoren heersende ongenoegen over de strafuitvoering (niet-uitvoering van korte straffen, volledige uitboeting van sommige straffen onder ET en vroegtijdige voorlopige invrijheidstelling) consequenties heeft (kan hebben) voor wat het gebruik van de voorlopige hechtenis betreft. In die zin dat de voorlo-

Tabel 2. Overzicht van de motiveringen voor het aanhoudingsmandaat en de niet-toepassing van ET (Nederlandstalige dossiers en enkel cases waarin ET *niet* werd overwogen)

criteria	motivering aanhoudingsmandaat *	motivering niet-toepassing ET **
zwaarwichtigheid feiten	-	33,9 %
collusiegevaar	41,3 %	33,9 %
verduisteringsgevaar	9,5 %	12,9 %
onttrekkingsgevaar	74,6 %	75,8 %
recidivegevaar	66,7 %	56,5 %
<i>geen recht op verblijf</i>	58,7 %	61,3 %

* N=62 (motivering aanhoudingsmandaten)

** N=63 (motivering niet-toepassing ET)

pige hechtenis zou worden aangewend als een soort van 'vóórbestrafing' waardoor op zijn minst zeker wel een deel van de 'straf' in de gevangenis zou worden uitgezeten: "le participant E [déclare] que 40% des détentions préventives sont un effet de réaction à la non application [ou application réduite] des peines de moins de trois ans: « parce que les condamnations ne sont pas exécutées, tout bêtement, c'est une question de balance »" (Rapport, 2009: 164); en: "certains condamnés à de courtes peines ne voient pas arriver l'exécution de cette mesure (...), ils finissent par penser à l'impunité" (Rapport, 2009: 138).¹¹

Toepassingsbereik van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis

In het kader van de screening van dossiers werd eveneens getracht te onderzoeken welk toepassingsbereik het ET (ter vervanging van lopende voorlopige hechtenissen) in kwantitatieve termen zou kunnen hebben. Uit deze bevragingronde bleek dat op een totaal van ongeveer 200 geanalyseerde dossiers in zo'n 15% van de gevallen ET, volgens één of ander model, toegepast zou worden. Dit aantal dient zelfs nog hoger ingeschat te worden, wanneer rekening wordt gehouden met de uitgebreide bevoegdheden van de onderzoeksrechter om op elk ogenblik van de procedure de voorlopige hechtenis op te heffen: bekijken we derhalve enkel de dossiers van de onderzoeksrechters, dan wordt een toepassingsbereik van zo'n 25% bereikt (tekstkader 2).

Uit dit gerapporteerde toepassingsbereik (instroom in ET vanuit VH) mag echter niet zomaar worden afgeleid dat de invoering van ET ook de gevangenispopulatie beklaagden in een gelijke verhouding zou drukken, en dit omwille van diverse redenen, nl.:

- de onderzoeksrechters die deelnamen aan het onderzoek, staan misschien sowieso gunstiger ten opzichte van ET dan andere. Bovendien was er, zelfs bij diegenen die er in beginsel positief tegenover stonden, soms toch ook enige scepsis aanwe-

zig en werden bijvoorbeeld vragen gesteld bij de concrete werking van de technologie, de betrouwbaarheid ervan en eventuele mogelijkheden tot manipulatie van de apparatuur;

- ET zal wellicht ook tot meer herroepingen leiden, gelet op de meer effectieve controle die ervan uitgaat; indien ook nog eens niet enkel toegepast als detentievervangende maatregel, maar eveneens opgelegd in gevallen waarvoor anders een 'gewone' vrijheid onder voorwaarden (dus geen voorlopige hechtenis) zou worden voorzien, zal dit allicht leiden tot een niet onaanzienlijk aantal wederopsluitingen;
- de duur van de via ET 'uitgespaarde' periode van voorlopige hechtenis, kon niet accuraat worden ingeschat, ondanks het feit dat dit gegeven cruciaal is; de gevangenispopulatie wordt immers niet enkel bepaald door de instroom, maar eveneens door de detentieduur (cf. de formule: $Stock = Flow * Duur$ (in dagen)/365);
- in bepaalde gevallen zal een invrijheidstelling vanuit voorlopige hechtenis niet (onmiddellijk) mogelijk zijn omwille van andere in uitvoering zijnde detentietitels (bijv. uitvoering van vroegere veroordelingen);
- soms zal ET enkel toegepast worden indien voldaan is aan andere specifieke voorwaarden (bijv. opname in asielcentrum, toepassing van GPS-technologie, ...);
- de weergegeven opinie van onderzoeksrechters kan een projectie inhouden van beslissingen die zij echter pas in een (veel) later stadium zouden nemen (invrijheidstelling, al dan niet onder voorwaarden);
- indien de termijn ondergaan onder ET geen impact heeft op de uiteindelijk later uitgesproken gevangenisstraf, zal ET enkel enig effect op de gevangenispopulatie hebben *in zoverre ET dan wordt beschouwd als 'ondergane detentietijd'* (onder VH; zie voor een concreet voorbeeld, *infra* in voetnoot).

Tekstkader 2. Overzicht ET-toepassing, naargelang taalgemeenschap en gerechtelijke instantie

Algemeen: in 15 → 25% (dossiers OR) van de dossiers

NL (14 op 77 dossiers; d.i. 18,2%):

- **Onderzoeksrechters:** 11 dossiers op 41 (26,82%)
- Raadkamer (14,28%)
- Kamer van Inbeschuldigingstelling (4,54%)

FR (19 op 128 dossiers; d.i. 14,8%):

- **Onderzoeksrechters:** 15 dossiers op 57 (26,31%)
- Raadkamer (8,69%)
- Kamer van Inbeschuldigingstelling (4,08%)

¹¹ Ter illustratie selecteerden we hier enkel de meest voor zichzelf sprekende passages.

Conclusie van dit verhaal is dan ook dat ET waarschijnlijk wel een zeker toepassingsbereik zal kunnen kennen in het kader van de voorlopige hechtenis en op die manier enig reducerend effect verwacht zou mogen worden. Doch, gelet op het bestaan van een aantal onzekerheden (uitgespaarde duur, gelijkgesteld met ondergane detentie?) én mogelijke neveneffecten die de toepassing van ET zou kunnen genereren (*net-widening*, gecombineerd met wellicht een groter aantal herroepingen), mogen de verwachtingen op dit vlak niet al te hoog gespannen worden. In zekere zin valt te verwachten dat ET ertoe zal bijdragen enerzijds de gevangenen te *ont*-volken, maar anderzijds ze ook weer te doen *be*-volken.

Geprefereerde ET-modellen

Zoals ook onze analyse van de actuele situatie in binnen- en buitenland uitwees, kan het ET op zeer diverse wijzen worden ingevuld. In ons eigen onderzoek onderscheiden we, in het kader van de bevraging van de diverse actoren (*cf.* rondetafelgesprekken en dossierscreening) drie mogelijke modellen van ET, te weten: het traditionele model (d.i. het ET zoals dit thans in België op het niveau van de strafuitvoering wordt toegepast), het model thuisdetentie, en het GPS-model.¹²

De resultaten van onze analyses wijzen uit dat al deze drie modellen een zekere toepassing zouden kunnen krijgen, en dus – indien ET wordt ingevoerd in de fase van het vooronderzoek – een gedifferentieerde toepassing, afgestemd op het individuele geval, mogelijk moet zijn. Wel bleken er verschillen te bestaan naargelang de bevroegde taalgroep. Enerzijds blijkt uit de dossierscreening dat aan Nederlandstalige zijde voor één en dezelfde casus soms meer dan één specifiek model toepasbaar werd geacht (aan Franstalige kant steeds één model). Anderzijds gaven de meeste Franstalige magistraten de voorkeur aan het zgn. ‘traditionele’ model, dit in tegenstelling tot hun Nederlandstalige tegenhangers bij wie meer diversiteit en een groter evenwicht in de vooropgestelde modellen te bespeuren viel. Wel stelden sommige Franstalige magistraten – tijdens de rondetafelgesprekken – dat het model ‘thuisdetentie’ het meest de vergelijking met de voorlopige hechtenis kan doorstaan, waar men *in abstracto* redeneert over ET als *modaliteit van uitvoering* van de voorlopige hechtenis (zie Rapport, 2009: 153-156).

Het (gewenste) juridische karakter van de diverse ET-modellen en eraan verbonden consequenties

Naast tal van andere (ook meer praktisch-organisatorische) aspecten vormt dit laatste punt één van de belangrijkste juridische vraagstukken die beslecht dienen te worden indien overgegaan zou worden tot invoering van ET in het kader van de voorlopige hechtenis. De vraag rijst immers of het ET een *uitvoeringsmodaliteit* van de voorlopige hechtenis vormt dan wel veeleer opgevat moet worden als een *alternatief* voor de voorlopige hechtenis, vergelijkbaar met de thans bestaande vrijheid/in vrijheidstelling onder voorwaarden?

Met betrekking tot deze vraag naar de juridische (wettelijke) omkadering van de aangehaalde ET-modellen – en met name de eraan te verbinden consequenties in verband met de handhaving/verlenging van de maatregel, de maximumduur ervan, de schadevergoeding in geval van onwerkdadige hechtenis, en de aftrek op de uiteindelijk uitgesproken straf – leert ons onderzoek dat sommigen ET in *alle* gevallen (dus ongeacht het model) juridisch gezien zouden gelijkstellen met een vrijheid onder voorwaarden. Anderen daarentegen (en trouwens de meesten) kwamen ertoe een onderscheid te maken tussen enerzijds ET opgevat als een specifieke modaliteit van uitvoering van de voorlopige hechtenis en anderzijds ET als een bijzondere (nl. verscherpte) vorm van vrijheid onder voorwaarden.

Algemeen genomen mag worden gesteld dat de toepassing van het GPS-model, wanneer het er enkel toe te doen is zeer specifieke voorwaarden (bijvoorbeeld verwijzend naar zgn. gedefinieerde exclusiezones) te controleren, veeleer werd beschouwd als een (bijzondere) vorm van vrijheid onder voorwaarden. De andere modellen (traditioneel model en model thuisdetentie) werden eerder gecatalogeerd als uitvoeringsmodaliteit van de voorlopige hechtenis, aangezien er in dit geval sprake is van een zekere mate van vrijheidsberoving (of vrijheidsbeneming), terwijl andere (verbods)bepalingen – dan het niet verlaten van de toegewezen verblijfplaats op bepaalde tijdstippen – werden gezien als vrijheidbeperkende maatregelen. Zeker wat het model ‘thuisdetentie’ betreft, waren de meeste bevroegden ervan overtuigd dat dit model van ET met een werkelijke hechtenis gelijkgesteld moest worden. Over het ‘traditionele’ model waren de meningen ietwat verdeeld, zij het dat er aan Nederlandstalige kant toch een sterke

¹² Het ‘traditionele’ model houdt in dat de ET-er op bepaalde tijdstippen in de hem toegewezen verblijfplaats aanwezig dient te zijn, wat via elektronische hulpmiddelen (enkelband en box) gecontroleerd wordt; toegestaan wordt dat de ET-er op voorafgaand afgesproken tijdstippen de verblijfplaats verlaat ter uitoefening van specifieke activiteiten (werk, opleiding, behandeling, ...). Het model ‘huisarrest’ (thuisdetentie) is hiermee vergelijkbaar, doch de tijd die buitenshuis gespenseerd mag worden, is sterk gelimiteerd (bijv. tot twee uur per dag, om boodschappen te doen, etc.). Het GPS-model waarbij gebruik wordt gemaakt van een enkelband en een draagbare volgunit, laat een permanente opvolging van alle bewegingen van de ET-er toe (‘tracking’), en wordt voornamelijk gebruikt ter controle van specifieke voorwaarden die verband houden met het niet binnentreden resp. verplicht aanwezig blijven binnen vooraf gedefinieerde geografische zones; ook hier kan, zoals bij het ‘traditionele’ model worden toegestaan dat de ET-er zich gedurende een min of meer omvangrijk deel van de dag buitenshuis begeeft.

neiging bestond om dit model eveneens als een vorm van detentie te zien.

Het hierboven geformuleerde onderscheid is fundamenteel van aard, in de zin dat de juridische consequenties die aan de ene en de andere optie verbonden (kunnen) worden, zeer verschillend zijn.

Gepeild naar de heersende opinies hieromtrent, werd duidelijk dat, indien het gaat om een *uitvoeringsmodaliteit* van de voorlopige hechtenis:

- over de opportuniteit van de voortzetting van het ET in beginsel regelmatig, bijv. maandelijks naar analogie met het systeem van de voorlopige hechtenis (behoudens bij niet-correctionaliseerbare misdaden), geoordeeld dient te worden;
- de ondergane periode van ET afgetrokken dient te worden van de uiteindelijk uitgesproken (eventuele) vrijheidsberovende straf; en,
- eveneens naar analogie met de voorlopige hechtenis, tevens voorzien dient te worden in de toekenning van schadevergoeding in geval van onwerkdadige hechtenis (naargelang de opgelopen schade).

Voor het ET toegepast als *bijzondere vorm van de vrijheid onder voorwaarden* (VOV 'nieuwe stijl') zou op dit vlak de parallel getrokken kunnen worden met het bestaande VOV-systeem (opgelegd voor maximum 3 maanden, en verlengbaar; geen schadevergoeding; geen aftrek op de later uitgesproken straf).

De gelijkschakeling van het traditionele ET-model en het model thuisdetentie met een gewone klassieke hechtenis (in de gevangenis) sluit trouwens aan bij hetgeen momenteel gangbaar is op het niveau van de strafuitvoering. Het ET als bijzondere strafuitvoeringsmodaliteit wordt daar immers in zijn effecten opgevat als zijnde uitvoering van de uitgesproken en te ondergane vrijheidsberovende straf, ook wanneer een toegekend ET in een latere fase zou worden herroepen.¹³

Ook met betrekking tot de zgn. 'omzettingsregel' zou de logica van de strafuitvoering gevolgd kunnen worden, in die zin dat één dag elektronisch toezicht gelijkgesteld zou worden aan één dag ondergane voorlopige hechtenis (en bij veroordeling tot vrijheidsberovende straf: één dag ondergane gevangenisstraf), ook al worden elders (zie bijvoorbeeld Engeland en Wales: *half-rate*) andere omzettingsregels toegepast (zie hierover meer uitvoerig: Rapport, 2009: 252-253).

Bijkomend zou men zich – meer algemeen met betrekking tot de verhouding tussen voorlopige hechtenis en definitieve (vrijheids)straf – ook de vraag kunnen stellen of de voorlopige hechtenis (klassieke opsluiting, en bij uitbreiding ET) niet 'zwaarder' moet worden aangerekend op de uiteindelijke strafmaat. Zelfs kan worden overwogen alle maatregelen genomen in de fase van het strafrechtelijk vooronderzoek op één of andere wijze in mindering te brengen op de uiteindelijk uitgesproken, al dan niet vrijheidsberovende, straf.

In elk geval zal het ET, zoals al eerder terloops aangegeven (*cf. supra*) toch enkel – en dit is als het ware een *conditio sine qua non* – een reducerend effect op de gevangenispopulatie (kunnen) hebben indien de periode die onder ET werd doorgebracht, ook daadwerkelijk in mindering wordt gebracht op de uiteindelijk uitgesproken strafmaat. Een gelijkaardig effect wordt ook bereikt indien de verdachte wordt vrijgesproken of veroordeeld wordt tot een niet-vrijheidsberovende straf. Indien de verdachte echter tot vrijheidsstraf wordt veroordeeld zonder dat de gebeurlijke ET-periode daarop in mindering wordt gebracht, dan zal dit betekenen dat hetgeen in eerste instantie met ET wordt 'uitgespaard', in een later stadium, toch zal moeten worden uitgezeten, nl. in het kader van de strafuitvoering¹⁴, tenzij de strafrechter ten gronde bij de bepaling van aard en duur van de straf in gunstige zin rekening zou houden met het ondergane ET (dus in de zin van strafmatiging).

De hier aangehaalde juridische vraagstukken zijn maar enkele thema's waarop een antwoord geboden dient te worden indien de invoering van ET in het kader van de voorlopige hechtenis daadwerkelijk zou plaatsvinden. In het kader van het onderzoek werden immers nog tal van andere vraagstukken geïdentificeerd die in voorkomend geval definitief beslecht dienen te worden, zoals: Moet een maximumduur voor ET worden ingesteld, en zo ja, welke? Welke capaciteit aan enkelbanden en/of GPS-technologie moet worden voorzien, en dient een zekere capaciteit exclusief voorbehouden te blijven voor toepassing van ET in het kader van de voorlopige hechtenis? Moeten de aan het ET verbonden voorwaarden permanent (in 'real time'/ semi-passief) gecontroleerd worden of volstaat een retrospectieve controle? Wie controleert ET (*cf.* het debat privé vs. publiek)? Dient elke overtreding van ET-voorwaarden gemeld te worden, en wanneer en aan wie? Is een voorafgaande voorlichtingsrapportage noodzake-

13. Zie artikel 68, § 5, eerste lid Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S., 15 juni 2006.

14. Een concreet voorbeeld kan één en ander illustreren. Stel: een verdachte die in het kader van de voorlopige hechtenis zes maanden onder elektronisch toezicht heeft doorgebracht, wordt uiteindelijk veroordeeld tot een effectieve gevangenisstraf van 24 maanden. Indien het elektronisch toezicht als reeds ondergane straf wordt beschouwd, dienen nog 18 maanden gevangenisstraf uitgevoerd te worden (met voorlopige invrijheidstelling na twee maanden, nl. (24 maanden/3) - 6 maanden voorhechtenis = 2 maanden). Wordt het elektronisch toezicht echter niet in rekening gebracht (m.a.w. niet gelijkgesteld met ondergane hechtenis), dan blijft de uitgesproken straf van 24 maanden integraal uitvoerbaar (met voorlopige invrijheidstelling na acht maanden, nl. 24 maanden/3 = 8 maanden). Dit betekent dus concreet dat de initiële 'uitsparing' van zes maanden (via plaatsing onder elektronisch toezicht) gewoon in een later stadium toch ondergaan zal moeten worden.

lijk, en zo ja, welke inhoudelijke thema's dienen daarin aan bod te komen en wie dient de vereiste informatie te verstrekken? Is er een voorafgaand akkoord van de inwonende (meerderjarige) huisgenoten vereist? Wie staat in voor de opmaak van het uurrooster en wanneer dient dit opgesteld te worden? *Quid* met de sociale zekerheidssituatie van de ondertoezichtgestelde (bijv. werkloosheidsvergoeding)? En wat, in het bijzonder met betrekking tot een eventuele GPS-toepassing, met de privacy van de verdachte en de performantie en betrouwbaarheid van de technologie?

Concluderend

Terugkerend naar de – eerder in deze bijdrage – geformuleerde objectieven die aan het ET kunnen worden verbonden en rekening houdend met de resultaten van ons onderzoek, kan worden gesteld dat de mogelijke beslissing tot invoering van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis moet worden omschreven als: een beleidsmaatregel die een bijkomende (en wellicht zware) budgettaire inspanning zal vergen, met een naar waarschijnlijkheid eerder bescheiden – zeker geen substantiële – impact op de omvang van de beklagdenpopulatie in onze gevangenissen, die bovendien is omgeven door tal van juridische en praktisch-organisatorische vraagstukken.

De meeste pertinente juridisch-technische en praktisch-organisatorische vragen die ET in het kader van de voorlopige hechtenis oproept, werden hoger al opgesomd; en, een aantal ervan werd in deze bijdrage iets verder uitgediept. Voor wat betreft de heikele vraag of het ET kan bijdragen tot een ontlasting van onze gevangenissen (in termen van reductie van de gevangenispopulatie), werd elders in deze bijdrage ook al toegelicht dat het niet vanzelfsprekend is in te schatten in welke mate ET zou kunnen leiden tot een (drastische) vermindering van de gevangenispopulatie. De mogelijke reducerende effecten van ET zullen wellicht 'gecompenseerd' worden door een aantal (ongewenste?) neveneffecten die ET in het kader van de voorlopige

hechtenis kan genereren. De ambities of verwachtingen met betrekking tot ET in de fase van het onderzoek in strafzaken dienen vanuit dat perspectief dan ook enigszins getemperd te worden. Of met de eventuele introductie van het ET ook een kostenbesparing kan worden bereikt, is nog een gans andere kwestie. Hoewel het ET op zich wel degelijk goedkoper blijkt te zijn dan een gevangenisverblijf¹⁵, lijkt het er o.i. op dat de invoering van het ET in de fase van het vooronderzoek in strafzaken eerder een serieuze bijkomende financiële investering zal vergen: hoewel via een eventuele terugdringing van de gevangenispopulatie bespaard kan worden op een aantal variabele kosten (voeding, kledij, arbeidsvergoedingen, ...) kan enkel beknipt worden op eerder 'stabiele' – en budgettair zwaar doorwegende – kosten (infrastructuur en personeel) wanneer men erin zou slagen de gevangenispopulatie drastisch te verminderen en op die manier het gevangenispark te doen inkrimpen, *quod non*. Een hinderpaal in dit verband is namelijk ook dat, gelet op de specificiteit van de voorlopige hechtenis, een eventuele reductie van de gevangenispopulatie niet slechts in één inrichting voelbaar zal zijn, doch noodzakelijkerwijs gespreid zal zijn over arresthuizen, verspreid over het ganse grondgebied (d.w.z. een vermindering van een aantal eenheden in elk van deze inrichtingen).

Dit alles hoeft niet te betekenen dat de overweging om ET in te voeren als alternatief voor de voorlopige hechtenis bij voorbaat achterwege dient te worden gelaten. ET kan immers in beschouwing worden genomen als mogelijks waardevol initiatief vanuit humaan, mensenrechtelijk en ethisch perspectief, in de zin van (een althans veronderstelde) beperking van detentieschade en beter recht doend aan het juridisch beginsel van het vermoeden van onschuld. Maar hopen op kostenbesparing en een betekenisvolle daling van de gevangenisbevolking, is een gewaagde gok.

Game over..., of toch, *insert(ing) coins?* Het verdere (parlementaire) debat over deze thematiek werd aangekondigd¹⁶, maar zal allicht nog even op zich laten wachten...

¹⁵ Zie Parl. Vr., Kamer, 2009-2010, QRVA nr. 52-88, 4 januari 2010 (vraag nr. 103 - 10 december 2009, met antwoord op 29 december 2009), p. 132-133.

¹⁶ Zie S. De Clerck (minister van Justitie), Nota straf- en strafuitvoeringsbeleid, Overzicht & ontwikkeling, februari 2010, 10-11; Parl. St., Kamer, 2009-2010, nr. 52-2501/001 (Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw Mia De Schampelaere – Straf- en strafuitvoeringsbeleid), 24 maart 2010, p. 44.

Belgische straffen, Nederlandse tralies

Fatik sprak met Frank Schoeters, directeur van Penitentiare Inrichting van Tilburg

Gedurende decennia kampt het Belgische gevangeniswezen met overbevolking. Aan de vele beproefde recepten (bijbouwen, renoveren, introductie en verbreding van alternatieven, wijzigingen in de uitvoering van straffen) werd eind 2009 een origineel vervolg gebreid: de huur van een gevangenis bij de Noorderburen. Dit plan vond zijn neerslag in een Verdrag tussen Nederland en België.¹ Begin 2010 werd de uitvoering van Belgische gevangenisstraffen op Nederlands grondgebied aangevat, meer bepaald in de Penitentiare Inrichting (PI) van Tilburg, net over de grens. Er werd in eerste instantie gekozen voor de overbrenging van 500 veroordeelden vanuit Belgische gevangenis – met een optie op een uitbreiding naar meer.

Tot op heden kwam de gevangenis van Tilburg al enkele keren in de media: er werd kort na het begin van de huur meermaals bericht over klachten van gedetineerden (o.a. omtrent hun overbrenging en over het gevangeniseten), vlak na de zomer viel een door de Minister van Justitie vermelde positieve evaluatie van het 'Tilburg-project' op te tekenen, en in het najaar kondigde de Minister een uitbreiding van het aantal gehuurde plaatsen aan.²

Eén jaar ver in het huurcontract leek het voor Fatik hoog tijd om eens 'over het muurtje' te gaan kijken. Fatik vond het Belgische inrichtingshoofd van de P.I. Tilburg bereid voor een gesprek. Hij verschaftte ons tevens informatie over de gevangenispopulatie. Op de dag van het interview, 19 januari 2011, verbleven er in de P.I. Tilburg 501 veroordeelden. Naar strafduur (in categorieën) viel op te tekenen: dat er 1 persoon met een straf tussen 6 maanden en 1 jaar en 52 personen met een straf tussen 1 en 3 jaar zaten, samen goed voor 10,5% van het totale aantal veroordeelden in Tilburg. Verder waren er 211 veroordeelden met een correctionele

Luc Robert*

straf tussen 3 en 5 jaar, 119 met een straf tussen 5 en 7 jaar, 50 met een straf tussen 7 en 10 jaar, 18 met een gevangenisstraf tussen 10 en 15 jaar en 4 correctioneel veroordeelden met meer dan 15 jaren gevangenisstraf. Daarnaast verbleven er 37 veroordeelden tot een criminele straf en 9 veroordeelden tot een levenslange vrijheidsstraf. Een kleine 200 van de aanwezige veroordeelden stonden op de Franstalige taalrol ingeschreven. 220 veroordeelden waren op het ogenblik van het gesprek toelaatbaar voor een modaliteit van de strafuitvoeringsrechtbank (SURB). 152 van de toelaatbare veroordeelden vielen onder het ressort van de SURB van Antwerpen, 24 onder de SURB van Brussel (Franstalig), 14 personen bij de SURB van Gent, 13 vielen onder de SURB van Brussel (Nederlandstalig), 9 onder die van Luik en 8 onder het ressort van de SURB van Bergen.

Ook nog dit: wanneer het aantal gehuurde plaatsen opgetrokken wordt tot 650, dan zal de P.I. Tilburg de gevangenis zijn met het grootste aantal veroordeelden tot een in België opgelegde vrijheidsstraf. Geen enkele gevangenis in België heeft een dergelijk groot aantal veroordeelden achter de tralies zitten.

Fatik: Hoe is men bij de gevangenis van Tilburg in Nederland gekomen?

Directeur Frank Schoeters: Op een bepaald moment is men in België naar een oplossing voor de overbevolking beginnen zoeken – ik was op dat moment niet betrokken bij die gesprekken – en heeft men contact opgenomen met Nederland. Er zijn verschillende pistes onderzocht, waaronder het huren van een gevangenis in Nederland. Daarnaast was er ook nog de piste van het inhuren van gevangenisboten die in Nederland werden gebruikt. Daar is men vrij snel van afgestapt. En dan is men de piste van de inrichting van Tilburg verder gaan uitwerken. Waarom Tilburg? Omdat het vlak bij de grens gelegen is, omdat in België de inrichting van Wortel vlak bij de grens ligt en die samenwerking

* Luc Robert is vrijwillig wetenschappelijk medewerker, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U.Leuven en contractueel onderzoeker, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC).

1 Voor de tekst van het verdrag, zie de Wet van 30 december 2009 houdende instemming met het Verdrag tussen het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden over de terbeschikkingstelling van een penitentiare inrichting in Nederland ten behoeve van de tenuitvoerlegging van bij Belgische veroordelingen opgelegde vrijheidsstraffen, gedaan te Tilburg (Nederland) op 31 oktober 2009, B.S. 1 februari 2010, 4287-4294.

2 Zie o.a. het persbericht van 18 november 2010 op de website van het ministerie van Justitie: "150 extra plaatsen in Tilburg", <http://www.just.fgov.be/persberichten-archieven/2010/11/18.html>.

geografisch gezien mogelijk was. Wortel zou de moederinrichting worden en Tilburg de antenne buiten de moederinrichting. Vandaar dat ik denk dat men bij de gevangenis van Tilburg is terecht gekomen, en dat Nederland ook mee geopteerd heeft voor Tilburg. Wat er ook aan de basis van lag, was dat aan de ene kant – in België – met overbevolking gekampt werd, terwijl aan de andere kant – in Nederland – overcapaciteit speelde. Tilburg was trouwens niet één van de inrichtingen die gesloten moesten worden. Zou de huur van de gevangenis niet zijn doorgegaan, dan zou de inrichting van Tilburg opengebleven zijn. Het is dus om geografische redenen dat Tilburg gekozen is en ook omdat de inrichting voldoet aan wat nodig was voor het onderbrengen van Belgische gedetineerden.

Fatik: Hoe bent u hier als inrichtingshoofd terecht gekomen?

Directeur Frank Schoeters: Ik werkte als directeur in het Penitentiair Schoolcentrum van Hoogstraten. Op een bepaald moment heb ik weet gekregen van het project en ik heb mij voor deze functie kandidaat gesteld. Op die manier ben ik hier terecht gekomen.

Fatik: In welke mate verschilt uw functie van een inrichtingshoofd in een Belgische gevangenis?

Directeur Frank Schoeters: Wel, er is een verdrag opgesteld tussen Nederland en België en dat voorziet dat het Belgische inrichtingshoofd de algemene leiding heeft van de inrichting, dus ook de leiding over het Nederlandse personeel. In de praktijk houdt dat in dat alles wat rechtstreeks op het operationele niveau betrekking heeft, o.a. het regime van gedetineerden, de bejegening van gedetineerden, het opvolgen van de rechtspositie van gedetineerden, dat ik rechtstreeks naar het personeel toe communiceer en opdrachten geef zoals ik dat in een Belgische gevangenis doe. Er zijn anderzijds een aantal heel specifieke taken die aan de Nederlandse beheersfunctionaris zijn toevertrouwd en dat betekent o.a. dat als men morgen vaststelt dat er ergens technische problemen zijn, dat hij dan zal zorgen dat die opgelost worden. Als er morgen echt problemen zijn met betrekking tot het personeel, ik denk aan bijvoorbeeld aan tuchtproblemen, daarin kom ik niet tussen. Op dat vlak is er een goede samenwerking tussen de beheersfunctionaris van de inrichting en de Belgische directeur.

Fatik: De beheersfunctionaris, is die functie vergelijkbaar met die van een directeur personeel en organisatie (P&O)?

Directeur Frank Schoeters: Nee, de taak van de beheersfunctionaris is nog een stuk ruimer. De beheersfunctionaris zorgt dat de gevangenis zo draait dat een Belgische directeur hier zijn Belgisch regime kan organiseren. Dat zijn de afspraken. Als je het Verdrag erop gaat nalezen, dan wordt een heel duidelijk onderscheid in hiërarchie gemaakt. Het is de Belgische directeur die hier de volle bevoegdheid heeft, maar in de praktijk komt het erop neer dat de Belgische directeur in samenwerking met de Nederlandse directeur de zaak draaiende houdt en dat alles wat te maken heeft met organisatorische en logistieke steun en dergelijke meer, dat die zaken door de Nederlanders beheerd worden. Zij moeten mij dus in staat stellen om een volwaardig Belgisch gevangenisregime te organiseren. En telkens ik van oordeel ben dat er hier zaken moeten veranderen of aangepast worden, dan doe ik op hen beroep om dat te verwezenlijken.

Fatik: Ziet u grote verschillen tussen het personeel in de gevangenis van Tilburg, o.a. de penitentiaire inrichtingswerkers (PIWers), en de penitentiaire beampten in België?

Directeur Frank Schoeters: Ja, er is al een groot organisatorisch verschil. Om het heel kort te schetsen, momenteel denk ik dat wij hier met twaalf Belgische personeelsleden zijn: drie directieleden, twee administratieve medewerkers, zes mensen van de PSD en één penitentiair assistent. Al het andere personeel is Nederlands. Er werken in deze inrichting momenteel een kleine 400 personeelsleden. En dat is helemaal anders georganiseerd. Je hebt een personeelsgroep die belast is met het werken met gedetineerden op de afdelingen, op de units zoals dat hier genoemd wordt, of in de werkhuisen. Dat zijn de penitentiaire inrichtingswerkers (PIW) of de arbeidsmedewerkers. En daarnaast heb je een groep van personeelsleden, de beveiligingsbeambten (BEWA), dat zijn de mensen die instaan voor de bewaking en beveiliging. Op dat vlak is er een merkbaar verschil met België waar die twee taken in één functie zijn ondergebracht. Dat maakt dat er op een andere manier met gedetineerden wordt omgegaan.

Fatik: Hoe evalueert u dat zelf?

Directeur Frank Schoeters: Die andere manier van werken heeft zijn voordelen en nadelen. Eén van de grote voordelen is dat wanneer op die manier gewerkt wordt, dat je een aantal mensen hebt die, wat hun persoonlijkheid betreft, beter bij bewaking en beveiliging aansluiten en het niet zo gemakkelijk hebben om soepel om te gaan met gedetineerden. Op dat vlak is de selectie die men maakt wel een goede zaak: waarin is men goed, waaraan geeft men zelf de persoonlijke voorkeur, op welke manier wens je met mensen te werken. Dat laat toe dat mensen zich in de daarbij horende taken kunnen vinden en zich daarin ook een beetje kunnen specialiseren. Er wordt hier echt wel bejegend, er wordt veel gepraat met gedetineerden, er wordt op een heel positieve manier op de afdelingen en op de werkzaal omgegaan met gedetineerden. De bewaking wordt aan de andere kant dan ook weer zeer zorgvuldig gedaan, omdat mensen daar echt voor gekozen hebben, mensen die heel precies zijn in die zaken. Zij zouden op de units misschien vrij snel moeilijkheden hebben met gedetineerden, maar kunnen zich hier toeleggen op bewaking en beveiliging, omdat dat echt gezien wordt als een losgekoppelde eenheid die bijvoorbeeld een celcontrole of een bepaalde beveiligingstaak komt verrichten en daarna terug verdwijnt. Dat is het positieve eraan. Het negatieve eraan is dat mensen wel eens durven het overzicht te verliezen, dat de penitentiaire inrichtingswerker en de arbeidswerker soms wel eens durft vergeten dat hij in een gevangenis werkt en soms wel eens te betrokken geraakt bij de situatie van gedetineerden, dat het voor hen soms te moeilijk wordt om afstand te houden. Een ander nadeel is dat er wel eens taken uit de boot vallen. Dat gezegd wordt "Ok, dat is eigenlijk toch iets voor de BEWA's", "Dat is iets voor de PIWers", en dat het uiteindelijk door niemand wordt opgenomen. Soms zijn er discussies, wie doet bijvoorbeeld de grondige celcontroles, wie gaat de mannen fouilleren als ze van de arbeidszaal naar binnen komen? Dus: er zijn zowel voor- als nadelen. Expliciet zeggen dat het een systeem is met alleen voordelen, een systeem dat we zo moeten overnemen, dat kan niet. Het is zeker een systeem dat heel wat mogelijkheden biedt, maar waar toch ook opgelet moet worden voor de beperkte nadelen die eraan verbonden zijn, die binnen een gevangenis toch niet onaanzienlijk zijn.

Fatik: Wat is het profiel van de gedetineerden die idealiter naar Tilburg moeten komen?

Directeur Frank Schoeters: Het meest aangepaste profiel houdt onder meer in dat het iemand moet zijn waarbij we niet te veel bewegingen terug naar België hebben. Dat is een eerste criterium, omdat dat voor heel wat logistieke problemen zorgt, ook het vervoer moet georganiseerd worden. Dat is niet zo simpel.

Dat betekent dat gedetineerden die regelmatig voor de strafuitvoeringsrechtbank moeten verschijnen, gedetineerden die regelmatig uitgangsvergunningen hebben, niet het profiel bezitten dat we eerst voor ogen hadden voor Tilburg. Een ander belangrijk kenmerk is dat mensen moeten kunnen samenleven en samen werken in gemeenschap. Toen ik naar Nederland kwam, was ik in de veronderstelling dat in de Nederlandse gevangenissen de gedetineerden enkel in individuele cellen worden ondergebracht en dat is helemaal niet het geval. We hebben hier in Tilburg heel wat individuele cellen, maar daarnaast hebben we een grote capaciteit aan plaatsen op groepsunits, waar gedetineerden op kamers van 8 ondergebracht worden. Momenteel zitten er daar een 4 tot 5 personen per kamer van 8, maar als wij hier werkelijk op volle capaciteit gaan draaien, dan zullen er hier ongeveer 360 gedetineerden op kamers van 8 zitten en eigenlijk maar een kleine 300 op de rest, waarvan er ook nog een aantal duocellen zijn. Men moet dus in staat zijn om in gemeenschap te kunnen leven. In principe moeten mensen die in deze inrichting verblijven, ook aan een bepaald veiligheids criterium voldoen. Supervluchtgevaarlijke gedetineerden kunnen we hier niet hebben. Het is immers geen hoogbeveiligde inrichting. De inrichting is wel goed beveiligd, maar je moet toch een beetje zien wie je selecteert en wie je naar hier stuurt.

Fatik: In welke mate beantwoordt de feitelijke populatie aan die criteria?

Directeur Frank Schoeters: De feitelijke populatie beantwoordt niet aan het criterium van zo weinig mogelijk overplaatsingen naar België. We hebben heel wat mensen die wel voor de strafuitvoeringsrechtbank moeten verschijnen. Er zijn ook heel wat mensen die in verloop van tijd gaan, er zijn heel wat mensen die van uitgangsvergunningen genieten, dus op dat vlak veroorzaakt het voor ons toch wel wat organisatorische problemen die we momenteel onder de knie hebben, maar die niet altijd even simpel zijn.

Fatik: Eén van de selectiecriteria die niet in het Verdrag zitten en dat wellicht bij de classificatie van veroordeelden normaliter een rol speelt, is het nabijheidsbeginsel: een opsluiting dicht bij de laatste domicilie, dicht bij de sociale relaties. In welke mate is daarmee hier rekening gehouden?

Directeur Frank Schoeters: Heel wat gedetineerden die naar hier komen, zitten niet vlak bij hun deur. We hebben een groot aantal vreemdelingen, mensen zonder een vast verblijf in België. Daar stelt dat probleem zich niet, zo wordt gezegd. Daar stelt dat probleem zich natuurlijk niet officieel, want ze hebben geen domicilie in België, maar vaak hebben ze wel hun aanknopingspunten en hun familie in België. Praktisch gezien zitten we met een groot aantal gedetineerden dat vraagt

om bezoektransfers te krijgen, zodat ze bezoek kunnen ontvangen in andere inrichtingen. Je hebt ook een groot aantal veroordeelden met een vast verblijf in België of die Belg zijn en waarvan de familie in België woont. Daar stelt de afstand toch wel problemen voor. Anderzijds, in België stelt dat probleem zich ook. Soms wordt dat dan eens overtrokken door te zeggen dat het probleem zich nog extremer stelt in Tilburg. Als je bijvoorbeeld in de gevangenis van Ieper wordt opgesloten en je wordt nadien naar Tilburg overgebracht, dat klinkt gruwelijk, maar wat is het verschil tussen een overbrenging naar Tilburg, naar Wortel, naar Merksplas of naar Hoogstraten? Dus voor heel wat mensen die in België gedetineerd zijn, stelt dat probleem zich eveneens. Langs de andere kant hebben wij hier ook wel een groep mensen waarvoor dat probleem ernstiger is geworden met hun overplaatsing naar Tilburg. Voor mensen die in de gevangenis van Hasselt ondergebracht waren, die vanuit de regio van Hasselt waren, die daar hun classificatie hebben, die zien hier hun problemen met bezoek serieus toenemen. Voor weer anderen is Tilburg zelfs gemakkelijker bereikbaar. Als je, ik zeg maar wat, vanuit het Brusselse naar Merksplas moet reizen of je moet vanuit het Brusselse met de wagen naar Tilburg reizen, dan ben je sneller in Tilburg dan in Merksplas. Dus je kan niet over de ganse lijn stellen dat het een enorm probleem is voor alle gedetineerden die hier verblijven. Maar voor een flink aantal mensen is het een probleem. De vraag is of dat probleem niet even groot zou zijn in België. Voor velen van hen wel.

Fatik: Een ander opvallend gegeven van het Verdrag is dat het blijkt expliciet Nederlanders uitsluit. Vanuit het nabijheidsbeginsel zou je net kunnen veronderstellen dat het voor Nederlanders die in België een straf uitzitten, interessant is om in Tilburg te zitten.

Directeur Frank Schoeters: Er zijn twee zaken die je niet mag vergeten. Je hebt het Verdrag dat de Belgen toelaat om hier Belgische gevangenisstraffen uit te voeren. Daarnaast heb je natuurlijk ook de wetgeving die inhoudt dat mensen hun straf uitzitten in hun land van herkomst en dat is een totaal andere wetgeving. Dat betekent ook dat die strafuitvoering volgens de wetten, normen en bepalingen van het land gebeuren waar zij naartoe gaan. Bijvoorbeeld, als een Nederlander zou vragen om zijn straf uit te zitten in Nederland, volgens dat principe zou hij in een Nederlandse gevangenis terecht komen, in een Nederlands gevangenisregime, maar ook met Nederlandse regelgeving die op hem van toepassing is met betrekking tot voorwaardelijke invrijheidstelling en zo. Binnen dit verdrag blijft daarentegen alles volgens de Belgische regelgeving en de Belgische wet op de externe rechtspositie van gedetineerden lopen. Dat betekent dat men wel eens in een tegenstrijdige situatie zou terecht kunnen komen. Om die reden heeft men volgens mij geopteerd om Neder-

landers niet toe te laten om hun straf hier uit te voeren. Ik denk dat het voor de Nederlandse autoriteiten ook heel moeilijk zou zijn indien Nederlanders op hun grondgebied een Belgische straf uitzitten en zij daar bijvoorbeeld geen vat op hebben omdat het een Belgische gevangenis betreft. Het zou ook nogal eigenaardig zijn wanneer een Nederlander zich zou beklagen bij de overheid van zijn eigen land, dat de Nederlandse autoriteiten dan niet zouden kunnen ingrijpen. Ik denk dat die situaties tot nogal wat moeilijkheden en spanningen zouden kunnen leiden. Wellicht heeft men dat allemaal trachten te vermijden. Ook heeft men bijvoorbeeld trachten te vermijden dat gedetineerden die een andere nationaliteit hebben en die in Nederland gezocht worden of opgespoord worden voor strafbare feiten, hier zouden ondergebracht worden. Zij mogen hier dus ook niet zitten, omdat het nogal frustrerend is voor de Nederlandse autoriteiten om iemand in hun eigen land op te sporen die vervolgens in een gevangenis in hun land wordt ondergebracht maar waar ze niet bij kunnen. Om die redenen zijn er toch wel een aantal bepalingen opgenomen.

Fatik: Het zijn dus uitsluitingsgronden om naar Tilburg te komen. Een ander criterium betreft de toelaatbaarheid voor modaliteiten die door de SURB gegeven kunnen worden. U zei dat er hier een aantal mensen zitten die in aanmerking komen voor een modaliteit. Voor mij is het nogal eigenaardig om vast te stellen dat er geen selectie mogelijk was van mensen die niet in de tijdsvoorwaarden waren.

Directeur Frank Schoeters: Je kan die selectie doen op een bepaald moment, maar uiteindelijk komen mensen in de tijdsvoorwaarden en dan zou je ze op dat moment terug naar België moeten overbrengen, met het gevolg dat hun dossiers gedurende die periode niet behandeld zijn door een directie en een PSD die samen met gedetineerden hun reclassering hebben kunnen voorbereiden. Wanneer je bijvoorbeeld iemand terug naar België stuurt drie maanden voordat hij in aanmerking zou komen voor een modaliteit, dan zou je van nul af aan moeten starten met die man. Dat is ook geen optie. In de beginfase hadden wij zeker een aantal dossiers van mensen die nog niet in die voorwaarden waren. Na verloop van tijd worden mensen toelaatbaar, blijven ze hier zitten en wij werken er dan ook in de mate van het mogelijke naartoe om hen hun volle rechten te geven. Wij hebben hier heel wat mensen die – niet vanuit Nederland zelf, want dat is expliciet verboden – vanuit de gevangenis van Wortel op uitgangsvergunning of op verlof gaan. Zo zitten er in Tilburg vrij veel mensen. We hebben ook mensen die daar voor de strafuitvoeringsrechtbank verschijnen. Wij proberen in elk geval de schade die een verblijf in Tilburg met zich mee zou kunnen brengen voor hun externe rechtspositie in heel sterke mate te minimaliseren.

Fatik: Dit is een satelliet van Wortel. Aangezien Wortel in Vlaanderen ligt, zijn de diensten van de Vlaamse Gemeenschap daar aanwezig. In welke mate komen diensten van de Vlaamse Gemeenschap in Tilburg binnen?

Directeur Frank Schoeters: De diensten van de Vlaamse Gemeenschap komen hier tot op heden niet binnen. Daar lopen nog besprekingen over. Recent zijn daarover nog gesprekken gevoerd tussen de directeur-generaal en – als ik mij niet vergis – de secretaris-generaal die bevoegd is voor die materie aan Vlaamse kant, maar of dat tot een oplossing zal leiden voor 2011, dat is voorlopig nog koffiedik kijken. Momenteel, we zijn nu toch al een jaar aan het werken, komen de diensten van de Vlaamse Gemeenschap hier niet binnen. Dat heeft niets te maken met Justitie. Wij ontvangen die mensen hier met open armen en zullen hen ook alle faciliteiten geven om hun activiteiten hier te ontplooiën, maar het is de Vlaamse Gemeenschap zelf die tot op heden zegt: “Wij hebben die mogelijkheden niet”. En dat is een tekort, dat is een spijtige zaak.

Fatik: Dat is dan wel een groot verschil met de situatie van mensen die bijvoorbeeld in Wortel zitten.

Directeur Frank Schoeters: Het betekent ook bijvoorbeeld dat voor het uitwerken van de reclassering, de druk op onze PSD nog hoger ligt, omdat er bijvoorbeeld geen trajectbegeleiders zijn, mensen van de VDAB komen ook niet langs, dus dat zijn zaken die allemaal in samenwerking met de PSD moeten uitgewerkt worden. Dat betekent een extra belasting voor een PSD die al niet zo sterk bemand is.

Fatik: Zijn er soms tuchttransfers vanuit België naar Tilburg?

Directeur Frank Schoeters: Nee, in geen enkel geval. Het is zelfs zo dat mensen die naar hier komen, in principe geen problematisch detentiegedrag mogen vertonen. Ze mogen ook geen detentieverloop hebben gehad met veel problemen. Zeker geen tuchttransfers van België naar Tilburg, nee.

Fatik: En omgekeerd?

Directeur Frank Schoeters: Het omgekeerde gebeurt. Bij de instroom van 500 gedetineerden hebben wij hier een aantal gedetineerden gehad dat echt niet geschikt was voor deze inrichting en dit regime. Die gedetineerden zijn terug op transfer naar België geplaatst. Dan spreken we over de mensen waar tuchtproblemen mee waren. Er zijn ook een aantal mensen terug op transfer gezet omwille van andere zaken, o.a. familiale problemen, waarbij we echt vonden dat het niet kon, dat de overbrenging te veel schade zou berokkenen aan de gedetineerde en diens situatie.

Fatik: Als ik het goed begrijp is de logica dus zo dat gedetineerden die weinig problemen veroorzaakten in aanmerking komen om naar Tilburg te gaan.

Directeur Frank Schoeters: Eén van de criteria is heel duidelijk dat er geen problematisch detentieverloop mag zijn. Dat betekent niet dat iemand die enkele tuchtrapporten heeft gehad in België, meteen een problematisch detentieverloop heeft. Als je vaak ernstige tuchtinbreuken hebt gepleegd, dan kom je niet in aanmerking voor Tilburg.

Fatik: Ik leg het maar voor omdat de logica mij bij wijze van spreken lijkt: ‘the good go first’. De brave gedetineerde moet naar Tilburg gaan en degene die een aantal stevige tuchtrapporten heeft, mag in België blijven.

Directeur Frank Schoeters: Voor een bepaald percentage is dat wel het geval, maar zo een gedetineerde zal ook in België op een plaats blijven waar hem niet zoveel mogelijkheden worden geboden als in een andere inrichting. Zo een gedetineerde zal dus ook niet in Hoogstraten terecht komen en zal al evenmin in Merksplas in één van de buitenateliers terecht komen. Dat zal iemand zijn die eerder onder een strikter regime zal zitten of iemand die op een manier wordt ondergebracht dat hij heel wat beperkingen ondervindt. Ik zou dat dus niet zo drastisch doortrekken. Je kunt eerder zeggen dat men een groep selecteert op basis van objectieve criteria en in die lijst die men dan bekomt, gaat men dan kijken of er nog zware contra-indicaties zijn. Die tegenindicaties kunnen bijvoorbeeld ook op medisch vlak liggen: heeft iemand veel nood aan verzorging in ziekenhuizen bijvoorbeeld, zijn daar al trajecten opgestart die niet meer kunnen afgebroken worden door de Vlaamse Gemeenschap. Als er iemand op een bepaald traject zit dat al zeer sterk uitgewerkt is, dan gaat men dat ook niet verbreken. Zijn er familiale omstandigheden die maken dat het totaal niet aangewezen is om die man te verplaatsen. Dat zijn tegenindicaties die bekeken worden zodra de volledige lijst geselecteerd is. Ik denk niet dat je het dus zo extreem mag stellen.

Fatik: Wat is er volgens u voor de gedetineerden die hier verblijven anders dan voor gedetineerden in een Belgische gevangenis?

Directeur Frank Schoeters: Dat is een heel moeilijke vraag, want geen enkel verblijf in een Belgische gevangenis is te vergelijken met een verblijf in een andere Belgische gevangenis. Eén van de grote problemen die we hebben gezien bij de instroom van Belgische gedetineerden in Tilburg was dat we hier plotseling geconfronteerd werden met 500 gedetineerden die uit 22 inrichtingen kwamen. Zij kwamen allemaal met verschillende regimeaspecten naar hier en wilden allemaal hun regime van hun inrichting hebben. Voor

sommigen was Tilburg een verademing en we hebben er ook gekregen waarvoor Tilburg helemaal geen verademing was. Als we de mensen uit Leuven Centraal zagen toestromen met al hun persoonlijke spullen die normaal in een gewone cel niet ondergebracht kunnen worden, zeker niet in groepsunits en dergelijke, voor die mensen was dat helemaal geen verademing. Die vergelijking maken is dus heel moeilijk. Wat er wel bij onze gedetineerden heel duidelijk opvalt, is dat zij de omgang met het personeel als heel aangenaam ervaren. Wat ik daarstraks heb geschetst met de penitentiaire inrichtingswerkers en de arbeidsmedewerkers die meer gericht zijn op de persoonlijke omgang met mensen, op het bejegenen van mensen, dat de gedetineerden zelf dat toch wel als zeer positief ervaren. In België zitten de beide functies in één persoon. Je hebt daar dan niet altijd mensen die van de twee kwaliteiten even veel aan boord hebben en je wordt daar toch mee geconfronteerd op jouw sectie. Dus op dat vlak wordt het hier als heel positief ervaren. Ook de accommodatie van de inrichting hier in Tilburg is niet te onderschatten. Men heeft goed uitgeruste cellen met heel wat voorzieningen erin die niet als luxe, maar als heel normaal beschouwd moeten worden. Men heeft hier ook een zeer deftige sporthal, men heeft hier heel wat sportfaciliteiten. Dus op dat vlak, als ik dat vergelijk met andere inrichtingen, is het zeker niet heel slecht te noemen.

Fatik: Volgens het verdrag geldt hier het Nederlandse strafrecht. Gedetineerden die hier iets doen dat strafbaar is volgens het Nederlandse strafrecht, zouden hier kunnen vervolgd worden door een Nederlandse Officier van Justitie. In België gebeurt het wel vaker dat gedetineerden nog een extra straf krijgen wanneer ze in de gevangenis iets hebben uitgespookt, bijvoorbeeld betrappt zijn met drugs. Is het hier al voorgevallen dat mensen voor de Officier van Justitie vervolgd zijn?

Directeur Frank Schoeters: Wanneer er hier strafbare feiten gebeuren in de inrichting, dan moet men stellen dat het Nederlands grondgebied is. Op dat ogenblik is en blijft Nederland soeverein om een strafvervolgning op te starten. Op dat moment is een Belgische strafvervolgning niet mogelijk. Bij elk strafbaar feit dat hier gepleegd wordt, wil dat zeggen dat er klacht wordt neergelegd bij de Officier van Justitie in Breda. De Officier van Justitie in Breda gaat zelf nakijken wat hij met dat onderzoek kan doen. Hij kan dat naar zich toetrekken en in Nederland een vervolgning inzetten. Hij kan op dat ogenblik zelfs de gedetineerde laten arresteren en laten overbrengen naar een Nederlandse inrichting voor volledige strafvervolgning en strafuitvoering langs Nederlandse kant, waarna de man, zodra hij zijn straf ondergaan heeft, terug uitgeleverd wordt aan België. Een tweede mogelijkheid is dat hij nakijkt of hij de zaak kan overdragen aan zijn collega in België, de Procureur des Konings in Turnhout. Er zijn heel duidelijke afspra-

ken gemaakt, er zijn al een aantal klachten neergelegd bij de Officier van Justitie en in de meeste gevallen, daar waar hij het kan, draagt hij die zaken over aan de Procureur des Konings in Turnhout. In bepaalde gevallen heeft hij de zaak geseponneerd, omdat hij niet van oordeel was dat het nuttig was om daar een vervolgning voor in te stellen. Momenteel zijn er nog twee zaken in onderzoek, maar tot op heden is er nog geen vervolgning geweest waarbij een gedetineerde hier uit de gevangenis is gehaald en in een Nederlandse gevangenis is ondergebracht. Meestal, wanneer hij het enigszins kan, zal hij die zaak overmaken aan de Procureur des Konings in België die vanaf dat moment bevoegd is om volledig volgens Belgisch recht de vervolgning in te stellen. Gaat het bijvoorbeeld om een Belg die de feiten gepleegd heeft, dan kan de zaak gemakkelijk overgedragen worden. Is het slachtoffer Belgisch, dan kan de zaak overgedragen worden. Heeft de man die de feiten heeft gepleegd verblijfsrecht in België, dan kan de zaak ook worden overgedragen. Er zijn dus niet zoveel zaken die in principe niet kunnen overgedragen worden.

Fatik: Maar voor de vreemdelingen zonder recht op verblijf zou dat dan eerder wel het geval zijn.

Directeur Frank Schoeters: Voor zover er geen Belgisch slachtoffer is. Wanneer het gaat om criminaliteit ten aanzien van Belgisch personeel, of ten aanzien van andere Belgische gedetineerden bijvoorbeeld, dan kan de zaak wel worden overgedragen. Maar dat is volledig de beoordelingsbevoegdheid van de Officier van Justitie van Breda. De Nederlandse autoriteiten beslissen zelfstandig en autonoom wat ze met die zaken doen. En pas bij overdracht komt de Belgische justitie in aanmerking om dat verder op te volgen. Dat wordt ook in het Verdrag geregeld. Er zijn eveneens heel wat afspraken gemaakt tussen de Procureur des Konings van Turnhout en de Officier van Justitie van Breda. Op dat vlak waren er natuurlijk al bestaande internationale afspraken. Als jij morgen als Belg hier in Nederland feiten pleegt, dan kan men in principe die zaak ook overmaken aan de Belgische gerechtelijke autoriteiten.

Fatik: Dat is waar, alleen is de situatie anders, omdat mensen hier een Belgische strafuitvoering ondergaan.

Directeur Frank Schoeters: Ja, maar voor de Nederlanders zijn wij als toeristen die hier in Tilburg verblijven. Je moet het eigenlijk zo bekijken.

Fatik: Zodra men begonnen is gedetineerden naar Tilburg over te brengen, kwamen er meteen mediaberichten met klachten van gedetineerden. Hoe zit het volgens u met de tevredenheid van gedetineerden?

Directeur Frank Schoeters: Peilen naar de tevredenheid van gedetineerden, dat is het moeilijkste wat je kan doen. Als je aan een gedetineerde vraagt of hij hier

tevreden is, dan gaat hij nee zeggen. Hij zal altijd wel klachten hebben. Als ik de situatie hier vergelijk met de andere inrichtingen die ik gekend heb, dan mag ik zeggen dat de doorsnee gedetineerde hier tevreden is. Hij zal zijn klachten hebben. De maaltijden, dat is iets wat altijd een klacht is en zal blijven omdat de Nederlanders op een andere basis werken. Zij leveren maaltijden aan die de gedetineerden zelf moeten opwarmen. Het is niet de gevangeniskeuken waarna de warme maaltijd recht vanuit de pot op het bord belandt, maar ik heb trouwens in de meeste gevangenissen al weten klagen over het eten. Los daarvan is het toch wel een cultuurshock voor ons Belgen geweest. Voor de rest heb je terechte klachten: "Ik heb moeilijkere contacten met mijn familie, het is voor mijn familie moeilijk om hier te geraken". Dat zijn klachten die je ook hoort. Er zijn klachten van gedetineerden die zeggen: "Ik verdiende in België met de gevangenisarbeid zeer veel, terwijl ik hier niets of nauwelijks iets verdien". Dat is een klacht die ook wel eens voorkomt. We hebben in de gevangenis van Tilburg voor het principe geopteerd dat wij gevangenisarbeid aanbieden aan alle gedetineerden en niet alleen voor de werkwillige gedetineerden. Dat betekent dat wij voor alle gedetineerden vier uur arbeid per dag voorzien, niet zoals in sommige inrichtingen 8 uur per dag voor een zeer beperkt aantal gedetineerden. Daar hoor je ook wel eens klachten over. Maar over het algemeen mag ik zeggen dat hier naar mijn mening een rustige stabiele sfeer hangt.

Fatik: Een tijdje geleden vermeldde de minister van Justitie dat Tilburg positief geëvalueerd was. Op basis waarvan gebeurde die evaluatie?

Directeur Frank Schoeters: Er zijn al twee evaluaties geweest. Dat betekent dat de medewerkers die rechtstreeks bij het project zijn betrokken, zowel de inrichting van Wortel, de inrichting hier in Tilburg, de twee projectleiders, langs Nederlandse kant en langs Belgische kant, en mensen van de centrale diensten, het ganse project hebben geëvalueerd. Waar stellen er zich problemen? Waar moeten we aan werken?

Fatik: Recent kondigde de minister aan dat het aantal gehuurde plaatsen in Tilburg zal opgetrokken worden tot 650. Hoe concreet zijn die plannen?

Directeur Frank Schoeters: Die zijn heel concreet. Vanaf 1 maart zullen er 150 gedetineerden bij komen. Het Verdrag bepaalt dat, eens 500 plaatsen bezet zijn, België kan vragen om de gedetineerdenpopulatie op te trekken met 150. Daarbij moet een aantal termijnen gerespecteerd worden. De Ministerraad heeft daarmee ingestemd en de aanvraag is ook officieel vertrokken om 150 mensen er bij te nemen. Vanaf 1 maart zullen die toestromen. Eigenlijk mogen wij er van uit gaan dat we eind maart hier met een gevangenispopulatie van 650 zullen zitten.

Fatik: Dat is meteen bijna één van de grootste gevangenissen van België.

Directeur Frank Schoeters: Dat is niet alleen bijna één van de grootste gevangenissen van België, maar dat zal ongeveer de grootste concentratie van veroordeelden zijn voor België. De 650 gedetineerden die hier zullen verblijven, zijn allemaal definitief veroordeelden. Ik denk niet dat er nog andere inrichtingen in België zijn waar er zo een concentratie van veroordeelden aanwezig is.

Fatik: Denkt u dat eind 2012 de huur van Tilburg ten einde loopt?

Directeur Frank Schoeters: Dat is moeilijk te zeggen. Er is een termijn voorzien van 3 jaar, met een mogelijke uitbreiding voor een vierde jaar. Het is natuurlijk allemaal afhankelijk van wat er in België gaat gebeuren. Gaat men voldoende capaciteit hebben kunnen bijbouwen in die periode? Ik verwacht persoonlijk dat men dat extra jaar verlenging in 2013 er nog zal moeten bij nemen. Ik zie direct nog geen nieuwe gevangenissen in België. De bouw van gevangenissen duurt ook al even. En echte grote nieuwbouwprojecten zijn er bij mijn weten nog niet echt bezig. Dus ik verwacht dat we 2013 hier nog zeker zullen uitdoen. Maar dat is mijn verwachting, je weet dat natuurlijk niet. Er kan nog heel wat wijzigen. Er kan in de penitentiaire politiek wat veranderen. Misschien als men andere alternatieven aanboort. Maar ik denk dat men op dat vlak ook al zijn limieten heeft bereikt. Dus ik verwacht dat we 2013 nog hier gaan meemaken.

Fatik: Om daar bij aan te sluiten, in het verdrag staat dat de huur van Tilburg 30 miljoen euro per jaar kost. Een nieuwe inrichting kost ongeveer 40 miljoen euro. Je zou dus eigenlijk kunnen zeggen dat je voor de huur van deze gevangenis gedurende 3 of 4 jaar, 2 à 3 nieuwe inrichtingen zou kunnen hebben.

Directeur Frank Schoeters: Ja, als men in België voldoende vooruitziend was geweest en tijdig nieuwe inrichtingen was beginnen bijbouwen. Alle mensen die ooit de nieuwbouw van gevangenissen hebben afgeremd en tegengehouden, die zijn medeverantwoordelijk voor wat er nu gebeurt. Ik denk dat we daar heel duidelijk in moeten zijn. Zeggen dat er 30 miljoen wordt uitgegeven aan Tilburg, dat is een realiteit, maar er is geen alternatief voor. Als men morgen zou kunnen zeggen, die 30 miljoen besteden we niet aan Tilburg en volgende week heb je een nieuwe gevangenis op Belgisch grondgebied, dan zou ik het heel dom vinden om 30 miljoen uit te geven in Tilburg - waarbij men het in feite aan de Nederlanders geeft, want eens de huurperiode voorbij is, is men het kwijt. Dan zou ik zeggen: investeer het alstublieft in onze Belgische gevangenissen. Maar dat is een oplossing die je niet van vandaag

op morgen hebt. Dat is een meerjarenplan. En overall waar dat afgeremd is door omstandigheden, daar zitten mensen die op dat vlak verantwoordelijkheid dragen. Overall waar er misschien kansen niet benut zijn geweest om de gevangenispopulatie te doen dalen, geldt hetzelfde. Op dit moment is de huur van Tilburg de enige oplossing die men aan de overbevolking kan bieden. Men kan morgen met de 500 mannen van Tilburg niet zomaar naar België teruggaan. Die 30 miljoen zijn we kwijt, een spijtige zaak, maar het gevolg van de politiek die we in het verleden hebben gevoerd. De Nederlanders hebben dat probleem niet. Die zijn tijdig beginnen bijbouwen.

Fatik: Zij hebben een ander probleem: zij zitten nu met overcapaciteit, met verschillende leegstaande gevangenissen, omdat zij heel veel bijgebouwd hebben. Zij zijn misschien te snel en te overijverig aan het bijbouwen gegaan.

Directeur Frank Schoeters: Er zijn verschillende theorieën over. Ik heb onlangs een zeer interessante stelling gehoord en die luidde als volgt: omdat de Nederlanders snel zijn beginnen bijbouwen, is hun strafuitvoering zeer consequent gebleven. In Nederland worden alle straffen uitgevoerd. Ik ben hier op 9 november 2009 op bezoek geweest, toen hier nog Nederlandse gedetineerden binnenzaten. Ik wist niet wat ik zag. Ik zag mensen binnenkomen om 4 à 5 dagen gevangenisstraf uit te zitten. De Nederlanders zeggen dat als je heel consequent met de strafuitvoering omgaat, dat je dan automatisch een soort beleid gaat voeren waardoor mensen toch eens twee keer gaan nadenken. Het systeem van België, waar mensen straffen krijgen en die maar opstapelen – je moet er toch niet voor gaan zitten – en dan uiteindelijk geconfronteerd worden met een opeenstapeling van verschillende kleine straffen die resulteert in een lange(re) straf, gaat maken dat mensen gemakkelijker recidive plegen. Wat is er van waar? Ik weet het niet. Het feit is dat de Nederlanders nu kunnen afbouwen. Dat zijn problemen van een heel andere orde dan de onze. Wij moeten nog wel gaan

bijbouwen of we zullen iets anders moeten doen met onze politiek van strafuitvoering. Ik ben niet de man die alle heil ziet in het bijbouwen van gevangenissen, ik denk dat je zeker alternatieven voor gevangenissen moet hebben, maar ik vind dat je de limieten bij die alternatieven ook moet kennen. Dat is te weinig gebeurd. Ik ben nu 25 jaar in dienst en ik herinner mij dat destijds al over overbevolking werd gesproken – ik heb mijn stagewerk als beginnend gevangenisdirecteur gemaakt over overbevolking. Dat betekent dus dat het een probleem is dat al 25 jaar aansleept en waar men in die periode iets had kunnen aan doen.

Fatik: De afgelopen jaren zijn er ook wel een aantal instellingen bijgebouwd. Het zijn er niet zo veel, maar het zijn stuk voor stuk wel behoorlijk grote inrichtingen: Andenne, Iltre en Hasselt, telkens met 400 à 500 plaatsen. Er is wel bijgebouwd, maar blijkbaar niet voldoende.

Directeur Frank Schoeters: Je zit met meerdere zaken: er is bijgebouwd. Je zit ook met de verouderde infrastructuur die ondertussen minder en minder benut wordt. De ideeën over hoe je met gedetineerden omgaat, zijn intussen al eveneens veranderd. De categorieën van gedetineerden zijn veranderd. Ik heb nog geweten dat men vroeger in een zaal van 50 een groot aantal mensen bij elkaar plaatste; dat zijn zaken die gelukkig in deze tijd niet meer nodig of mogelijk zijn. Op dat vlak is er ook veel gewijzigd. Maar ook globaal, als je het wereldbeeld gaat bekijken, hebben er grote verschuivingen plaatsgevonden. We hebben heel wat mensen gekregen die hier in België hun geluk zijn komen zoeken. We hebben ook de val van het ijzeren gordijn gekend waardoor er bijkomende criminaliteit in onze landen is gekomen. Dat zijn allemaal zaken die hebben meegespeeld, zodat je niet meer kan zeggen dat de gevangenispopulatie van nu dezelfde is als die van 25 jaar geleden. Met die realiteit worden we vandaag de dag geconfronteerd.

Een nieuw hoofdstuk in de Europese strijd tegen foltering

Bespreking van *European Committee for the Prevention of Torture & Association for the Prevention of Torture, New partnerships for torture prevention in Europe; 20th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2009 – 31 July 2010); Fourth annual report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (April – December 2010)*¹

Tom Daems *

1989 was een revolutionair jaar dat – achteraf bekeken – in het teken stond van de openheid. Op 9 november werd de Berlijnse Muur neergehaald. Die Muur sloot de DDR vakkundig af van Westerse invloeden en was het symbool bij uitstek van de Koude Oorlog. Met de val van de Muur kwam er een einde aan de Oost-West breuklijn die het Europese continent doormidden brak en werd een grootscheeps hervormings- en transformatieproces op gang getrapt. Maar ook in het Westen werd op datzelfde moment een belangrijke stap gezet richting meer openheid: luttele dagen na de val van de Muur – van 13 tot 16 november 1989 – vond immers de eerste bijeenkomst plaats van het Europees Comité ter voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestraffing (CPT).

In zijn eerste jaarrapport blikte het CPT terug op het revolutionaire karakter van de beslissing om een dergelijk expertenorgaan op te richten: voor de eerst keer in de geschiedenis stemde een groep staten ermee in om een internationaal orgaan vrije toegang te verlenen tot hun grondgebied en zonder beperkingen alle plaatsen te laten bezoeken waar mensen van hun vrijheid worden beroofd.² Enkele jaren later schreef Antonio Cassese, de eerste voorzitter van het CPT, daarover het volgende: "Never, in the history of international affairs, had a multinational group of persons – independent of governmental control – been granted formal authority to penetrate the *sancta sanctorum* of each state (police stations, prisons, psychiatric hospitals, etc.), in other words those very places where national sovereignty is

given its overpowering yet most recondit expression"³. Cassese voegde eraan toe dat de lidstaten toentertijd, wanneer het Europese antifolterverdrag werd onderhandeld, misschien niet goed de verreikende implicaties hadden ingeschat van die beslissing.

Ruim twintig jaar later is het CPT uitgegroeid tot een vaste waarde in het Europese landschap. Wat ooit een uitzonderlijk en wat controversieel mechanisme was om laakbare praktijken te bestrijden, maakt intussen deel uit van het Europese *acquis*: de preventieve methodiek die het CPT kenmerkt – met als ingrediënten bezoeken organiseren, rapporteren, aanbevelen en dialoog – is onderdeel geworden van wat in Europa van een transparante rechtsstaat wordt verwacht.

Nieuwe spelers op het terrein van folterpreventie in Europa

Naar aanleiding van de twintigste verjaardag van het CPT werd i.s.m. de Association for the Prevention of Torture (APT) een conferentie georganiseerd. De bijeenkomst vond plaats op 6 november 2009 in Straatsburg en kreeg als titel *'New partnerships for torture prevention in Europe'*.⁴ De organisatoren wilden niet zozeer terugblikken op de verwezelijkingen van het CPT tijdens de afgelopen twee decennia, maar wel vooruitblikken op de uitdagingen voor de toekomst. Meer in het bijzonder lag het vraagstuk naar een gecoördineerde benadering van folterpreventie in Europa op de tafel – en dit in het licht van de ontwikkelingen rond het Facultatief Protocol bij het VN-antifolterverdrag - het zogenaamde OPCAT van 18 december 2002⁵ – dat op 22 juni 2006 in

* Tom Daems is postdoctoraal onderzoeker Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen (FWO), Instituut voor Strafrecht & Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U.Leuven.

1 De besproken publicaties zijn integraal raadpleegbaar op de website van de Raad van Europa (<http://www.cpt.coe.int/en/documents/cpt-apt-proceedings.pdf> (Proceedings conferentie 6 november 2009) <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-20.pdf> (twintigste jaarrapport CPT)) en de website van de Verenigde Naties (<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/docs/CAT-C-46-2.doc> (vierde jaarrapport SPT)).

2 CPT, 1st general report on the CPT's activities covering the period November 1989 to December 1990, CPT/Inf (91) 3, 20 februari 1991, §97.

3 A. Cassese, *Inhuman States. Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*. Cambridge, Polity Press, 1996, 1.

4 *European Committee for the Prevention of Torture & Association for the Prevention of Torture, New partnerships for torture prevention in Europe*. Proceedings of the Conference. Strasbourg, 6 November 2009. Straatsburg, Council of Europe, 2010, 170p.

5 *Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, adopted on 18 December 2002 at the fifty-seventh session of the General Assembly of the United Nations by resolution A/RES/57/199*.

werking trad.⁶

Het OPCAT steunt op twee pijlers. Enerzijds richt het OPCAT het Subcomité ter voorkoming van foltering (SPT) op. Dit SPT is actief sinds februari 2007 en heeft – net als het CPT – toegang tot alle plaatsen waar mensen van hun vrijheid worden beroofd. Aanvankelijk telde het SPT tien leden. Met de vijftigste ratificatie van het OPCAT (op 24 september 2009 door Zwitserland) diende het SPT verder uitgebreid te worden naar 25 leden (art 5.1 OPCAT). De vijftien extra leden werden op 28 oktober 2010 verkozen. Anderzijds schrijft het OPCAT voor dat elke lidstaat één of meerdere nationale preventiemechanismen (NPM) voorziet. Dergelijke NPMs moeten onafhankelijk kunnen werken, bezoeken brengen aan mensen die opgesloten zitten en aanbevelingen formuleren. Het SPT wordt geacht de lidstaten bij te staan bij de oprichting van de NPMs. Verder dient het SPT contacten te onderhouden met de NPMs en deze te ondersteunen waar nodig.

Op 21 februari 2011 hadden wereldwijd 57 staten het OPCAT geratificeerd.⁷ Hieronder bevinden zich 28 Europese staten, die dus ook het CPT over de vloer krijgen.⁸ Dit betekent dat voor die laatste groep – die naar de toekomst nog verder zal uitbreiden – mechanismen van nationale (NPM), regionale (CPT) en mondiale (SPT) aard actief zijn met als gemeenschappelijk doel de preventie van foltering. Het gegeven dat nieuwe actoren (in concreto het SPT en de NPMs) werkzaam zijn (of worden) op een terrein waarop het CPT reeds geruime tijd zijn activiteiten ontplooit, vormde het startpunt van de conferentie van 6 november 2009. Of zoals de organisatoren het verwoorden in de discussietekst die tijdens de conferentie aan bod kwam:

“In that context, a number of challenges arise from the existence of several bodies in the European region charged with monitoring places of detention with a view to preventing ill-treatment: for example, in terms of cooperation, exchange of information, implementation of recommendations, overlap and duplication of work, and coherence of standards. From the challenges of this unprecedented situation arises a unique opportunity to build new partnerships to strengthen the effectiveness of torture prevention in the European region”⁹

De nieuwe situatie kan de strijd tegen foltering dus een extra duw in de rug geven, maar roept tegelijkertijd heel wat vragen op over informatieuitwisseling, afstem-

ming van de werkzaamheden, implementatie van aanbevelingen, coherentie van standaarden, enzovoort. De spelers op het terrein zijn zich daar bewust van. Art. 31 OPCAT stelt uitdrukkelijk dat het VN-systeem regionale mechanismen (zoals het CPT) geen stokken in de wielen mag steken en roept op tot wederzijdse consultatie en samenwerking (zie ook art. 11(c) OPCAT). In het voorwoord tot zijn zestiende jaarrapport, waarin het CPT de inwerkingtreding van het OPCAT verwelkomde, stelde ook het CPT dat samenwerking, complementariteit en synergie de relatie tussen het CPT en het SPT dienen te kenmerken.¹⁰ Naar aanleiding van zijn eerste (en voorlopig enige) bezoek aan Europa (in maart 2008 aan Zweden) had het SPT overigens overleg gepleegd met het CPT. Dit verklaart waarom het SPT toen opteede voor een korter en meer gericht bezoek.¹¹

Bij nader inzien is het echter niet zo eenvoudig om dergelijke vormen van samenwerking in de praktijk te brengen. Tot op zekere hoogte speelt de lange ervaring en opgebouwde expertise van het CPT hierbij wellicht een mogelijks complicerende rol: in welke mate dienen de Europese ervaringen en standaarden richtinggevend te zijn voor het mondiale SPT? Wanneer de twee te veel uit elkaar zouden groeien en te sterk hun eigen weg zouden gaan, dan bestaat het gevaar dat staten (in Europa) zich verschuilen achter het toezichtmechanisme dat de minste eisen stelt. Er is een (theoretisch) risico dat divergerende standaarden en andersoortige aanbevelingen worden geformuleerd. Ook de praktische ervaringen zouden uiteenlopend van aard kunnen zijn. Dit is nu reeds het geval. Zo is het in Europa ‘normaal’ geworden dat de rapporten van het CPT openbaar worden gemaakt. Bij het SPT gebeurt dit slechts druppelgewijs. Heel wat van de staten die door het SPT bezocht worden, nemen het ook niet zo nauw met de deadlines en verplichtingen die voortvloeien uit het OPCAT, in het bijzonder over het insturen van antwoorden op de rapporten van het SPT en over het aanwijzen van de NPMs (zie verder). Daardoor kan de indruk ontstaan dat staten lichtzinniger omgaan met de plichten die voortvloeien uit het OPCAT. Maar anderzijds is het OPCAT geen simpele kopij van de Europese antifolterconventie en moet het SPT zijn eigen lijn kunnen uitstippelen. Het dient daarbij overigens rekening te houden met de mondiale en institutionele omgeving – de VN in het algemeen, en het Committee Against Torture in het bijzonder – waarin het werkt.

6 Voor meer achtergrond hierbij, zie A. Hoefmans, “Gevangenisdeuren gaan wereldwijd open met OPCAT”, *Fatik*, 2007, afl. 115, 19-22 en het themanummer “Toezicht en controle op vrijheidsberoving in België”, *Fatik*, 2009, afl. 123.

7 België valt vooralsnog buiten deze groep (de ondertekening van het OPCAT door België dateert van 24 oktober 2005).

8 Zie http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9-b&chapter=4&lang=en#EndDec (geraadpleegd op 21 februari 2011).

9 *European Committee for the Prevention of Torture & Association for the Prevention of Torture*, New partnerships for torture prevention in Europe. Proceedings of the Conference. Strasbourg, 6 November 2009. *Straatsburg, Council of Europe*, 2010, 126.

10 *CPT*, 16th general report on the CPT's activities covering the period 1 August 2005 to 31 July 2006, *CPT/Inf (2006) 35*, 16 oktober 2006, preface.

11 *SPT*, First annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2007 to March 2008). *CAT/C/40/2*, 14 mei 2008, §21.

Tijdens de conferentie van 6 november 2009 kwamen drie thema's aan bod: informatieuitwisseling, coherentie van de standaarden en implementatie van de aanbevelingen. In de gepubliceerde *proceedings* zijn onder meer de toespraken van zeventien sprekers opgenomen. De *proceedings* schenken geen klare wijn over de vraagstukken die op tafel lagen. Maar dit werd ook niet echt verwacht. De publicatie bevat wel een aantal boeiende impressies en bedenkingen. Zo rapporteert Vanu Jereghi over de ervaringen met de NPM in Moldavië. Jereghi stelt heel wat pijnpunten vast: gebrek aan financiële ondersteuning, problemen met de regelgeving en de politisering van de Ombudsman. Doorheen de uiteenzetting zindert een bezorgdheid door die meermaals terugkeert in de andere toespraken: vooreer er sprake kan zijn van informatieuitwisseling van het SPT (of CPT) in de richting van de NPMs moeten deze laatste wel onafhankelijk kunnen functioneren en aan een aantal kwaliteitseisen voldoen. De partner moet m.a.w. betrouwbaar zijn. Het verhaal over de NPM in Moldavië illustreert dat dit niet altijd het geval is. Volgens Silvia Casale zou informatieuitwisseling tussen het SPT en het CPT wel gemakkelijker te realiseren zijn omdat beide toezichtorganen gebonden zijn aan gelijkaardige bepalingen met betrekking tot vertrouwelijkheid. Dit zou bijvoorbeeld betrekking kunnen hebben op de planning van de bezoeken of het delen van informatie over een bepaalde staat, voor zover dit met inachtnaam van het vertrouwelijkheidsbeginsel gebeurt.

Terwijl in sommige staten de opstart van de NPM moeizaam verloopt, hebben andere staten andere katjes te geselen. Anne Owers meldt dat de NPM van Groot-Brittannië uit 18 verschillende entiteiten bestaat: de Britten hebben hun eigen coördinatie- en coherentieproblemen, zo merkt ze ietwat laconiek op. Zdeněk Hájek, die lid is van het SPT, beklemtoont dat voldoende aandacht besteed moet worden aan de verschillen in rechtstradities, historische, culturele en religieuze ervaringen, enzovoort. Hij wijst in het bijzonder op de uitdaging om een samenhangende benadering uit te werken ten aanzien van landen die onderling sterk verschillen op vlak van ontwikkeling en economische situatie. In sommige landen zal het moeilijk zijn om bepaalde aanbevelingen te implementeren – vooral deze die gerelateerd zijn aan de verbetering van materiële leefcondities. Hájek meent dat preventieve toezichtorganen om die reden betekenisvolle en realistische aanbevelingen moeten formuleren en dat ze bereid moeten zijn om staten te ondersteunen bij het bepalen van prioriteiten en het uitwerken van tijdschema's voor de implementatie.

Mario Felice, die deel uitmaakt van het CPT, stelt dat coherentie van de standaarden belangrijk is o.w.v. de effectiviteit en om te vermijden dat men aan *forumshopping* gaat doen, d.w.z. dat staten terugplooiën op de minst zware standaarden en deze gaan inroepen als excuus om meer rigoreuze standaarden niet te implementeren. Felice acht het risico op *forumshopping* momenteel klein in Europa, maar niettemin stelt hij: "in the interest of both effectiveness and coherence, this risk cannot be ignored, especially when more than one body is visiting and commenting on the same establishment or on the same country".¹² Felice besteedt ook aandacht aan twee thema's die mogelijks tot verschillende standaarden kunnen leiden: enerzijds het feit dat het SPT zijn activiteiten ontwikkelt tegen het licht van de normen van de VN terwijl van het CPT verwacht wordt dat het vooral art. 3 EVRM in acht neemt; anderzijds de vraag tot op welke hoogte de NPMs zich zullen laten leiden door standaarden die uitgewerkt worden in nationale wetgeving.

Twintigste jaarrapport CPT

Einde oktober 2010 publiceerde het CPT zijn twintigste jaarrapport.¹³ Dit omspannt de periode augustus 2009 tot en met juli 2010. In die periode legde het CPT in totaal twintig bezoeken af: acht periodieke bezoeken (waaronder ook België)¹⁴, tien ad hoc bezoeken en twee bezoeken in het kader van de afspraken met het Joegoslavië-tribunaal (ICTY). Omgerekend ging het om 159 dagen. Het CPT herhaalde zijn streefdoel om elke lidstaat om de vier à vijf jaar te bezoeken via het periodieke bezoekprogramma. Sinds 2005 blijft het jaarlijks aantal bezoekdagen echter rond het cijfer 160 hangen. Volgens het CPT is dit onvoldoende om zijn opdracht naar behoren te vervullen.

Tijdens de periodieke bezoeken besteedde het CPT in toenemende mate aandacht aan instellingen die bestemd zijn voor hulpverlening en vreemdelingendetentie. De ad hoc bezoeken grepen dan weer plaats om zeer diverse redenen: van de chirurgische castratie van seksuele delinquenten in Tsjechië en gezondheidszorg voor gedetineerden in Italië over geheime CIA-gevangnissen in Litouwen tot een opvolgingsbezoek aan de gevangenis op het Turkse eiland Imrali waar Abdullah Öcalan sinds geruime tijd verblijft. De twee bezoeken die georganiseerd werden in het kader van de samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal, brachten het CPT in maart en juni 2010 naar Groot-Brittannië. Het CPT had ook een reeks zogenaamde 'high-level talks'. Bij de bezoeken aan Tsjechië en Rusland maakten

¹² Ibid, 67.

¹³ CPT, 20th general report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2009 – 31 July 2010), CPT/Inf (2010) 28, 26 oktober 2010.

¹⁴ Dit rapport kwam uitgebreid aan bod in de vorige aflevering van Fatik, zie C. Hermans, "Nihil sub sole novum. Bedenkingen bij het 5^e rapport van het CPT" en "Rapport CPT 2009", Fatik, 2010, afl. 128, 3-4, 21-32.

dergelijke gesprekken zelfs de hoofdmoot uit van het bezoek. Soms vinden dergelijke gesprekken ook buiten het bezoekprogramma plaats. Zo sprak het CPT op 18 en 19 januari 2010 in Athene met de Griekse autoriteiten over de strijd tegen straffeloosheid bij de politie, het verbeteren van detentiecondities voor illegale migranten en de aanpak van aloude problemen in het gevangenisstelsel. Verder onderhoudt het CPT contacten met organen binnen de Raad van Europa en – in toenemende mate – de Europese Unie. Het maakt ook melding van een verdere consolidering van de relaties met het SPT en van contacten met de NPMs die actief zijn op het Europese grondgebied.

Het CPT stelt tevreden vast dat de trend waarbij lidstaten toelating geven om de bezoekrapporten openbaar te maken, zich blijft doorzetten. Rusland blijft op dat vlak de grote uitzondering. Het CPT is minder opgetogen over de blijvende problemen met betrekking tot de personeelsbezetting van zijn secretariaat.

Net zoals in voorgaande jaarrapporten¹⁵ selecteert het CPT één thema waar het meer uitgebreid aandacht aan besteedt. Dit maal wijdt het uit over het gebruik van elektrische stroomstootwapens.¹⁶ Het gaat om een controversieel thema, zo stelt het CPT: meningen lopen uiteen zowel over de specifieke omstandigheden waarin het gebruik van dergelijke wapens gerechtvaardigd kan zijn als over de mogelijke negatieve gevolgen voor de gezondheid. Dergelijke wapens zouden ook sneller aanleiding kunnen geven tot misbruik. Het CPT meent dat het gebruik van stroomstootwapens moet gebeuren met inachtnaam van de beginselen van noodzakelijkheid, subsidiariteit, proportionaliteit, voorafgaande waarschuwing en (indien mogelijk) voorzorg. Dit impliceert, zo voegt het CPT toe, dat een gepaste opleiding vereist is voor diegenen die dergelijke wapens aanwenden. Het gebruik moet daarenboven beperkt blijven tot situaties waarin er een reële en onmiddellijke dreiging is voor het leven of een risico op ernstige verwonding. Het CPT stelt daarenboven dat stroomstootwapens niet gebruikt mogen worden om een bevel te doen opvolgen.

Vierde jaarrapport SPT

Begin februari 2011 werd het vierde jaarrapport van het SPT vrijgegeven.¹⁷ Dit heeft betrekking op de periode april tot en met december 2010. Het rapport bestrijkt dus geen volledig werkjaar. Het SPT motiveert die keuze door enerzijds aan te geven dat toekomstige jaarrapporten een kalenderjaar zullen bestrijken, en door anderzijds te anticiperen op de uitbreiding van 10 naar 25 leden, welke vanaf 1 januari 2011 een feit werd. Het vierde jaarrapport is daardoor meteen ook het laatste jaarrapport van het tienkoppige SPT.

In 2010 ondernam het SPT vier bezoeken: Libanon (24 mei - 3 juni 2010), Bolivia (30 augustus - 8 september 2010), Liberia (6 - 13 december 2010) en Paraguay (13 - 15 september 2010). Het bezoek aan Paraguay betrof een opvolgingsbezoek. Daarmee komt het totaal aantal periodieke bezoeken op elf.¹⁸ Dit cijfer is laag. Het SPT beseft dit ook. In zijn eerste jaarrapport schreef het SPT dat iedere staat om de vier à vijf jaar bezocht zou moeten worden.¹⁹ Het budget was toen totaal ontoereikend om deze norm te halen.²⁰ In het tweede jaarrapport klaagde het SPT dat zijn omkadering slechts drie tot vier bezoeken op jaarbasis mogelijk maakt: gelet op het toenmalige aantal ratificaties berekende het SPT dat elke staat daardoor slechts om de twaalf à vijftien jaar bezocht zou kunnen worden.²¹ Het SPT herhaalde ook zijn streefdoel om elke vier à vijf jaar een periodiek bezoek te organiseren, wat betekent dat het op middellange termijn naar tien bezoeken op jaarbasis moet kunnen evolueren.²² In het derde jaarrapport werd dit nogmaals beklemtoond.²³ Er lijkt echter niet onmiddellijk beterschap in zicht: voor 2011 staan er opnieuw slechts drie bezoeken op de agenda, namelijk aan Brazilië, Mali en Oekraïne.

Einde 2010 waren in totaal vijf rapporten openbaar gemaakt. Dit gebeurde op verzoek van Honduras, Maldiven, Mexico, Paraguay en Zweden. De antwoorden van Zweden en Paraguay waren ook beschikbaar voor het grote publiek. Vaak blijven staten echter in gebreke

¹⁵ Deze zogenaamde 'substantive sections' worden ook gebundeld in een apart document, zie CPT Standards, CPT/Inf/E (2002)1 – Rev. 2010.

¹⁶ CPT, 20th general report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2009 – 31 July 2010), CPT/Inf (2010) 28, 26 oktober 2010, §65-84.

¹⁷ SPT, Fourth annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April – December 2010). CAT/C/46/2, 3 februari 2011.

¹⁸ Eerdere bezoeken vonden plaats aan Mauritius (8 – 18 oktober 2007), Maldiven (10 – 17 december 2007), Zweden (10 – 14 maart 2008), Benin (17 – 26 mei 2008), Mexico (27 augustus – 12 september 2008), Paraguay (10 – 16 maart 2009), Honduras (13 – 22 september 2009) en Cambodja (2 – 11 december 2009).

¹⁹ SPT, First annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2007 to March 2008). CAT/C/40/2, 14 mei 2008, §15.

²⁰ Ibid, §50.

²¹ SPT, Second annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2008 to March 2009). CAT/C/42/2, 7 april 2009, §4.

²² Ibid, §17.

²³ SPT, Third annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April 2009 to March 2010). CAT/C/44/2, 25 maart 2010, §21

²⁴ SPT, Fourth annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April –

wat betreft de formulering van het antwoord op de rapporten van het SPT. Slechts drie van de elf bezochte landen hadden een antwoord ingestuurd: Mauritius in december 2008, Zweden in januari 2009 en Paraguay in maart 2010. Voor drie staten was de deadline om het antwoord in te sturen – namelijk binnen zes maanden na ontvangst van het rapport – nog niet verstreken (Libanon, Bolivia en Liberia). Dit impliceert dat vijf staten meer dan zes maanden na ontvangst van het rapport nog steeds geen antwoord hadden ingestuurd. Verderop in het jaarrapport merkt het SPT op dat vertragingen bij het insturen van de antwoorden tot vertragingen in de dialoog over de implementatie van de aanbevelingen leiden. Bij het uitblijven van het antwoord verschuift de focus van de dialoog met de bezochte staat zelfs grotendeels naar de vraag wanneer het antwoord mag worden verwacht.²⁴

Het SPT is ook bezorgd over de ontwikkelingen met betrekking tot de NPMs. Einde 2010 hadden 27 van de 57 staten het SPT officieel op de hoogte gebracht over welke instantie de rol van NPM vervult. Voor zeven staten was de deadline van één jaar nog niet verstreken. Drie andere staten hadden middels art. 24 OPCAT extra uitstel verkregen. Dit betekent dat einde 2010 twintig staten hun verplichtingen onder art. 17 OPCAT niet hadden nagekomen. Het SPT spreekt daarbij over 'a matter of major concern'.²⁵ Het hoeft dan ook niet te verbazen dat het SPT uitvoerig in gaat op het vraagstuk van de NPMs: zo herwerkt het SPT de 'Preliminary guidelines for the ongoing development of NPMs'²⁶ die het in zijn eerste jaarrapport had geformuleerd naar meer volwaardige 'Guidelines on NPMs'.²⁷ Het wijst er andermaal op dat er geen ideaal model beschikbaar is voor de NPMs:

"The form and structure of the NPM is likely to reflect a variety of factors which are particular to the country concerned, and it is not for the Subcommittee to say in the abstract what may or may not be appropriate. All NPMs must of course be independent. Beyond this, the Subcommittee looks at NPMs from a functional perspective, and recognizes that just because one model works well in one country does not mean it will work well in another."²⁸

Verder besteedt het SPT in algemene termen aandacht aan een zestal thema's die opduiken tijdens de bezoeken.

Ten eerste, het SPT beklemtoont dat het volledige medewerking van de bezochte staten verwacht. Dit houdt

onder meer in dat het mandaat van het SPT voldoende kenbaar wordt gemaakt en dat onnodige vertragingen worden vermeden. Het SPT is verwonderd over het feit dat het problemen ervaart met betrekking tot toegang tot personen die van hun vrijheid worden beroofd, het onder vier ogen interviewen van opgesloten, het verkrijgen van toegang tot registers, het zich vrij kunnen bewegen in detentieplaatsen en toegang hebben tot ruimtes, plaatsen, kasten, enzovoort. Aangezien het mandaat van het SPT duidelijk wordt omschreven in het OPCAT en voorafgaand aan een bezoek uitvoerig wordt toegelicht, is dit moeilijk om te vatten, aldus het SPT.

Ten tweede, het SPT meent dat het overmatig gebruik – en misbruik – van voorlopige hechtenis een algemeen probleem vormt dat dringend om een oplossing vraagt, onder meer om wille van de impact op de overbevolking. Het SPT is verbijsterd over het gevoel van zelfgenoegzaamheid dat het routinematig gebruik van voorlopige hechtenis voor lange periodes en de daaruit voortvloeiende problemen van overbevolking, lijkt te omringen. Het roept staten op om onmiddellijk actie te ondernemen en niet het bezoek van het SPT af te wachten.

Ten derde, het SPT beklemtoont dat het loutere bestaan van wetten en procedures die waarborgen tegen foltering voorzien, onvoldoende is: deze dienen ook in de praktijk te worden gerespecteerd.

Ten vierde, het SPT stelt vast dat sommige staten lijken te wennen aan omstandigheden en praktijken waarvan ze weten dat deze onaanvaardbaar zijn. Het SPT beklemtoont dat dergelijke zelfgenoegzaamheid over het 'normaliseren' van het onaanvaardbare moet bestreden worden.

Ten vijfde, het SPT herinnert eraan dat het OPCAT niet voorziet in een individuele klachtenprocedure. Het onderneemt zijn activiteiten met het oog op het formuleren van algemene aanbevelingen gericht aan de bezochte staat. Niettemin wijst het SPT erop dat de personen die het ontmoet en spreekt tijdens zijn bezoeken, daar geen negatieve gevolgen van mogen ondervinden. Velen blijken bezorgd te zijn om mogelijke represailles. Het SPT suggereert dat snelle opvolgingsbezoeken door de NPM(s) of andere organisaties mogelijks een waarborg bieden en verwelkomt een debat over dit thema.

December 2010). *CAT/C/46/2*, 3 februari 2011, §58.

²⁵ Ibid, §23.

²⁶ *SPT*, First annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2007 to March 2008). *CAT/C/40/2*, 14 mei 2008, §28.

²⁷ *SPT*, Fourth annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April – December 2010). *CAT/C/46/2*, 3 februari 2011, §63-102.

²⁸ Ibid, §62.

²⁹ *European Committee for the Prevention of Torture & Association for the Prevention of Torture*, New partnerships for torture prevention in Europe.

Ten zesde, het SPT stelt vast dat het dagelijks bestuur van gesloten instellingen soms grotendeels in handen is van de gevangenen zelf. Bepaalde vormen van zelfbestuur kunnen een positieve rol vervullen, zo meent het SPT, maar er zijn ook heel wat gevaren aan verbonden, in het bijzonder voor kwetsbare gedetineerden. Het SPT merkt ook op dat dergelijk zelfbestuur verweven kan zijn met meer wijdverbreide problemen van corruptie in de bezochte staat. Staten blijven echter ten alle tijden verantwoordelijk voor de veiligheid en het welzijn van de opgesloten. Het SPT acht het dan ook onaanvaardbaar dat sommige secties of instellingen aan de controle van het personeel ontsnappen.

Europese proeftuin

Op de conferentie van 6 november 2009 stelde Mauro Palma, de huidige voorzitter van het CPT, dat een nieuw hoofdstuk in de Europese strijd tegen foltering is aangebroken in Europa. Palma verwees daarbij naar het unieke systeem gebaseerd op preventieve bezoeken dat nu in Europa bestaat.²⁹ Daarenboven heeft Europa in zekere zin de weg vrijgemaakt voor het OPCAT. Het CPT kwam er einde jaren tachtig omdat eerdere pogingen om een gelijkaardig mechanisme op VN-niveau ingang te doen vinden, mislukten. Europa fungeerde

daardoor zowat als proeftuin waar met de preventieve methodiek geëxperimenteerd kon worden, alvorens opnieuw het VN-pad te bewandelen.

Het OPCAT is intussen een feit, maar het loopt niet echt op rolletjes. Het SPT gaat – veel meer nog dan het CPT – gebukt onder een werklast die het momenteel moeilijk kan torsen. Met drie geplande bezoeken voor 2011 ligt het streefdoel van één periodiek bezoek om de vier à vijf jaar wel zeer ver af: in de huidige stand van zaken zou elke staat één keer om de negentien jaar het SPT over de vloer krijgen... Voeg daar de sputterende medewerking van heel wat staten aan toe en de indruk ontstaat al vlug dat het OPCAT een uiterst moeizame start heeft genomen.

In het licht daarvan wordt de zoektocht naar een antwoord op het samenwerkingsvraagstuk dat tijdens de conferentie van november 2009 centraal stond, bij voorbaat bemoeilijkt. Victor Rodriguez Rescia, de huidige voorzitter van het SPT, noemde het CPT "our elder brother and our partner and colleague in the prevention of torture".³⁰ Misschien dat het SPT met de uitbreiding naar 25 leden eindelijk de groeisput zal kennen die het broodnodig heeft. Maar kleine broertjes blijven sowieso kleine broertjes... Of niet?

Proceedings of the Conference. Strasbourg, 6 November 2009. *Strasbourg, Council of Europe, 2010, 15.*
³⁰ Ibid, 19.

Het getuigenis van een penitentiair beambte

Boekbespreking van Luc Dewaele, *Achter slot en grendel. De verworpenen van de rechtsstaat*, Roese-lare, Roularta Books, 2010, 288 p.

Na een loopbaan als studiemeester-opvoeder en als streekjournalist beslist Luc Dewaele aan de slag te gaan als penitentiair beambte. Hij werkt acht jaar in het penitentiair Complex van Brugge, en eens gepensioneerd schrijft hij een boek over zijn ervaringen in dat "onbekende ballingsoord voor criminelen waar ook heel wat menselijk wrakhout aanspoelt".¹

Het leven achter de tralies zoals het is

Achter slot en grendel. De verworpenen van de rechtsstaat richt zich tot het grote publiek. Er zijn geen statistieken of wetenschappelijke analyses in dit boek te vinden. De auteur wil vanuit zijn persoonlijke ervaring weergeven hoe het er dagelijks aan toe gaat in een gevangenis. De publieke opinie heeft daar een verkeerd beeld over, en Luc Dewaele wil misverstanden over drie-sterren-hotels, over geweld en paradijzen voor druggebruikers ontkrachten. Hij wil ook het moeilijke en ondergewaardeerde beroep van penitentiair beambte in een eerlijk daglicht plaatsen.

In 17 hoofdstukken vertelt hij tientallen anekdotes, incidenten, gesprekken. Hij heeft te maken met zware criminelen, macho's, minderjarigen, mentaal gehandicapte gedetineerden; velen gaan emotioneel kapot, anderen blijven schijnbaar onverstoort. Collega's, directie, medisch personeel, spelen hun rol. Grappige voorvallen, incidenten, suïcide, enkele interventies met geweld.

Luc Dewaele beschrijft niet alleen wat hij ziet gebeuren, hij geeft ook een idee van zijn manier van werken. We krijgen het beeld van een man die kordaat kan zijn, maar correct wil blijven, die kritisch kijkt naar het optreden van zijn collega's en de directie, die streeft naar een humane aanpak van de gedetineerden, maar die het gebruik van dwangmaatregelen niet uit de weg gaat. Het beeld dat hij van gedetineerden schetst is genuanceerd: hij wijst er met nadruk op dat velen beklagenswaardige mensen zijn die ondersteuning nodig hebben en hulp, meer nog: "een gedetineerde is per definitie een *hulpbehoevende*" (p. 55), maar hij tekent

Marc Tassier*

ook ongenadige portretten van volgens hem onverbetterlijke criminelen, die hun cynische spelletjes achter de tralies blijven spelen. Hij beschouwt zichzelf niet zo zeer als een bewaker, maar als een detentiebegeleider, die in de eerste lijn staat om een veilige maar evenzeer ook een menselijke detentie tot stand te brengen. *Detentiebegeleiders* is niet toevallig de titel van zijn laatste hoofdstuk. Dat begeleiden houdt in dat hij het belangrijk vindt om veel te praten met gedetineerden. In zijn gesprekken toont hij veel begrip voor hun emotionele problemen, en is hij erom bekommerd hen te helpen om in de gevangenis te overleven. Hij zal niet aarzelen andere gedetineerden erop te wijzen zich menselijk te gedragen tegenover medegevangenen, zeker als die emotioneel of mentaal zwak zijn. Zijn gesprekken zijn niet alleen ondersteunend of bemoedigend. Hij stelt zich tegenover gedetineerden die geen schuldbesef vertonen of die zich onaantastbaar wanen, erg kritisch op. Hij gaat de discussie met hen aan, en steekt niet onder stoelen of banken dat hij zich ergert aan hun onverschilligheid tegenover hun slachtoffers. Het is duidelijk dat hij het tot zijn opdracht rekent de gedetineerden die aan hem toevertrouwd zijn tot inzicht te brengen van hun eigen verantwoordelijkheid.

De penitentiair beambte, hoeksteen van het systeem

Het is zijn diepe overtuiging dat het beroep van penitentiair beambte veel meer waardering verdient dan het tot nu toe krijgt. Hij is scherp voor collega's die het aanzien van het beroep onderuit halen door onaanvaardbaar optreden. Opmerkelijk in dit verband is de ongezouten mening over de wilde staking die hij meegemaakt heeft. Luc Dewaele is toen als een van de weinige personeelsleden aan het werk gebleven. In zijn laatste hoofdstuk schrijft hij gedetailleerd over de hectische en explosieve situatie tijdens die dagen. De gevolgen zijn voor de gedetineerden een tergende verzwarende van hun levensvoorwaarden, en een gevaarlijke heksenketel voor het personeel dat voor de gedetineerden wil blijven zorg dragen. Zijn besluit vindt er geen doekjes om: "Ik had het er moeilijk mee om mensen met wie je dagelijks omgaat, ineens te laten stikken alsof het zielloze machines zijn. De hele penitentiaire organisatie is erop gericht de vernietigende

* Marc Tassier is voorzitter van het Netwerk Samenleving & Detentie en redactielid van FATIK.

¹ Luc Dewaele, o.c. p. 7.

frustratie te reduceren, maar door een staking zakt het hele systeem als een kaartenhuisje in mekaar... Wilde stakingen zijn totaal onverantwoord. Bij onaangekondigde acties moeten de vakbonden een minimumbezetting voorzien, om een humane en veilige detentie te garanderen. Desnoods moet een wetswijziging dat afdwingen." (p. 286)

Dit radicaal standpunt ligt volledig in de lijn van de opvatting die Luc Dewaele heeft over de taak van de penitentiare beambte. Hij heeft een zeer belangrijke opdracht, en niet alleen omdat hij een verzachtende invloed kan hebben op de leefomstandigheden in de gevangenis. Hij is een essentiële speler in een systeem dat volgens hem een waardevol systeem is dat, als het gedragen wordt door personeel dat zijn taak ter harte neemt, een positieve invloed kan hebben op de gedetineerden. Meer nog: het gevangeniswezen is een weliswaar keiharde, maar noodzakelijke en nuttige pijler van onze rechtsstaat. "Het systeem zorgt – net als het wettelijk gezag in de vrije samenleving – voor orde en rust, waardoor een gevangenis een vrij veilige omgeving is voor wie er opgesloten is en voor het personeel... (p. 39), en "Penitentiair beambten zijn de bescheidener dienaren van het rechtssysteem... Op de keper beschouwd is het gevangeniswezen de belangrijkste institutie van het land.... De democratische rechtsstaat heeft meerdere pijlers, maar de gevangenis is zeker het sluitstuk." (p. 287)

De penitentiair beambte krijgt op dit ogenblik niet de erkenning die hij verdient. Zijn rol en invloed worden volgens Luc Dewaele miskend, maar nochtans: "Cipers zijn uiteraard geen zielkundigen, maar door hun unieke positie binnen de gevangenis kunnen ze voor een mens in nood meer betekenen dan een gediplomeerde hulpverlener die alleen tijdens de kantooruren werkt." (p. 246) Het is trouwens opvallend dat hij in zijn beschrijving van het reilen en zeilen in het PCB haast nergens spreekt over de aanwezigheid van externe diensten en over de activiteiten die zij opzetten. Hij heeft het wel over cultuur, vorming, sport, maar het lijkt alsof dit door de gevangenis zelf aangeboden wordt (p. 111-112). Uit zijn voorbeelden wordt ook duidelijk dat er veel meer behoefte is aan degelijke psychiatrische hulp. Dit laatste zal de insiders niet verwonderen. De penitentiair beambte wordt niet alleen ondergewaardeerd, hij wordt ook tegengewerkt door de wetgever. Zeer scherp is hij op verschillende plaatsen voor de 'basiswet'. Zij verhindert het penitentiair personeel om de gepaste sancties te nemen: de strafcel (het 'cachot') verliest zijn afschrikkingseffect omdat gedetineerden er kunnen lezen of brieven schrijven (p. 43), de procedures die bij tuchtsancties gerespecteerd moeten worden zijn 'hallucinant' (p. 44). De basiswet is weinig meer dan een "papieren revolutie.... die advocaten wel

een nieuw werkteerrein biedt" (p. 112).

Stof tot discussie

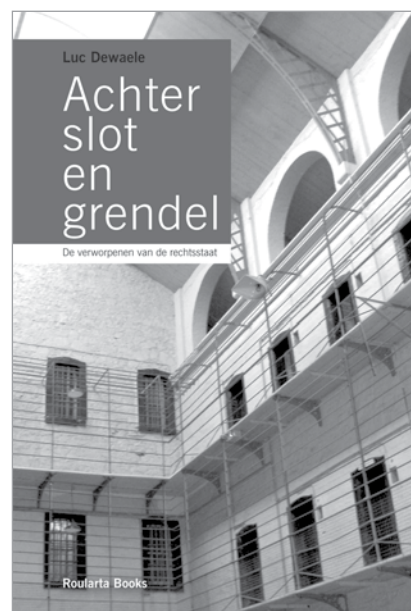
De laatste paragrafen zullen bij een aantal lezers de wenkbrauwen doen fronsen: welzijnswerkers, educatieve medewerkers, advocaten ook, uiteraard ook bij de voorstanders van de basiswet. Dit neemt echter niet weg dat het boek onmiskenbaar pleit voor een respectvolle, humane behandeling van de gedetineerden, en getuigt van veel begrip voor hun noden. Het moet me wel van het hart dat de auteur me als lezer regelmatig in verwarring brengt. Bepaalde passages lijken me in tegenspraak te zijn met zijn humane uitgangspunten: het gemak waarmee het gebruik van de strafcel verdedigd wordt, bijvoorbeeld (p. 42), het minimaliseren van het gedrag van collega's die over de schreef gaan (p. 40: "Het is dus uitgesloten dat een pesterige beambte onzinnige eisen stelt of vernederende opdrachten geeft"). Luc Dewaele kan met zeer veel empathie de hulpeloosheid van gedetineerden aanvoelen en protesteren tegen een inderdaad vernederende behandeling (p. 45 - 46), maar op andere bladzijden wordt koel beschreven hoe de interventieploeg een lastige gedetineerde aanpakt (p. 116 - 117). Ik vind zijn kijk op gedetineerden en hun problematiek niet altijd consequent.

Het interessante aan dit boek is echter dat het volgens mij een goed beeld geeft van wat er leeft bij vele penitentiare beambten, de grote groep die hun werk gewetensvol en humaan willen uitvoeren, maar die het sterke gevoel hebben dat ze noch door de buitenwereld, noch door hun eigen overheid, noch door de vele externen die in de gevangenis de laatste jaren zijn komen werken, ernstig genomen worden. Het zou een stap voorwaarts kunnen zijn, als zij van 'binnen' en 'buiten' die willen werken aan een humane detentie, elkaar als waardevolle bondgenoten, zouden gaan beschouwen.

Het zou ook interessant zijn de kijk van Luc Dewaele op het detentiesysteem te confronteren met andere visies. Ik denk hier aan het boek van Philippe Landenne *Peines en prison. L'addition cachée*.² Voor Luc Dewaele is het gevangeniswezen iets goeds, een pijler van de samenleving, en is het de verantwoordelijkheid van het personeel te waken over de humane uitvoering van de straf. Voor Philippe Landenne is dit systeem in essentie destructief, al heeft hij zeer veel waardering voor beambten die correct en begripvol omgaan met gedetineerden. Maar volgens Landenne zijn zij niet opgewassen tegen de vernietigende impact van de detentie. Meer nog: vele beambten capituleren voor de druk van het systeem, en werken mee aan de nefaste uitwerking ervan.

² Dit boek werd besproken in Fatik 124.

Luc Dewaele gelooft nog in dit systeem. Niet iedereen zal het met hem eens zijn; andere lezers zullen juist door zijn boek minder populistisch oordelen over gedetineerden en gevangenispersoneel. De waarde van dit boek lijkt me de diepe overtuiging van de auteur dat de job van penitentiair beambte zeer belangrijk is, en dat ze juist daarom met respect voor gedetineerden uitgeoefend moet worden. Als het gevangenisregime positieve effecten kan hebben, staan of vallen die met de menselijke kwaliteiten van het personeel aan wie gedetineerden toevertrouwd worden.

Achter slot en grendel
De verworpenen van de rechtsstaat
Luc Dewaele

een boeiende inkijk achter de tralies

Roeselare, Roularta Books, 2010, 288 p.
ISBN 9789086793273

19,90 €

Aanbevelingen VN-Mensenrechtencomité

Op 14 en 15 oktober 2010 bracht de Belgische overheid verslag uit over haar vijfde periodieke rapport voor het Mensenrechtencomité van de VN. De conclusies van het comité werden ondertussen bekend gemaakt. In haar rapport vat het comité haar bevindingen samen over de behandeling van gedetineerden en geïnterneerden in penitentiaire instellingen, klaagt ze het politiegeweld tegen burgers aan en uit ze haar vrees omtrent het gebruik van tasers door de politiediensten.

Een eerste en reeds lang aanhoudend probleem is de overbevolking van de gevangenis, de verouderde gebouwen en het feit er geen onderscheid bestaat tussen de gevangenen naargelang hun regime. Het comité benadrukt nogmaals dat er nog steeds geen uitvoeringsbesluiten genomen zijn ter uitvoering van de wet Dupont. Meer bepaald de klachtenprocedures voor de gevangenen zijn nog steeds dode letter. Dit schendt de artikelen 7 (verbod op foltering) en 10 (de waardige behandeling van gevangenen) van het BUPO-verdrag.

Verder is het comité bijzonder ongerust over de behandeling van geïnterneerden in het reguliere gevangenis-circuit. Daarbij verwijst ze naar de lange wachttijd van geïnterneerden vooraleer ze overgebracht worden naar een centrum van sociaal verweer. Het comité dringt erop aan om de nodige plaatsen te voorzien in aangepaste instellingen en de levenscondities te verbeteren.

Voorts ontbreken ook de nodige garanties voor arrestanten, zoals de toegang tot een advocaat of een dokter. Het comité dringt er dan ook op aan om dat de nodige maatregelen te nemen om tijdens de eerste uren van de aanhouding het recht op een advocaat te garanderen.

Een tweede belangrijk thema in het rapport betreft de werking van de politiediensten. De klachten over gebruik van excessief geweld door politie en het inzetten van vuurwapens blijven een pijnpunt. Er wordt rechtstreeks verwezen naar het misbruik van bestuurlijke aanhoudingen tijdens de betogingen van 29 september en 1 oktober in Brussel. Bovendien stelt het comité vast dat klachten van burgers niet tot sancties leiden. Het comité stelt een schending vast van de artikelen 7 (verbod op foltering) en 9 (verbod van willekeurige arrestaties) van het BUPO-verdrag en vraagt geïnformeerd te worden over de behandeling van de klachten ingediend naar aanleiding van de betogingen.

Een derde belangrijk thema in het rapport is het gebruik van stroomstootwapens door de politiediensten. Het comité stelt zich vragen bij de fysieke gevolgen van het gebruik ervan. In het bijzonder klaagt het comité aan dat het wapen helse pijnen en levensbedreigende verwondingen toebrengt. Dit maakt inbreuk op de artikelen 6 (het recht op leven) en 7 (verbod op foltering) van het BUPO-verdrag. Het comité eist dat de Belgische staat ernaar streeft het aanwenden van de taser stop te zetten. Indien de taser toch verder wordt gebruikt, dan moet de staat de nodige regulering en voorwaarden voorzien. Het comité raadt in ieder geval de staat aan om een evaluatie te doen over de effecten van het aanwenden van de taser.

Het Mensenrechtencomité van de VN is bijzonder kritisch voor België. Enkele kritieken blijven zich herhalen of werden vroeger door het CPT geuit. De Liga voor Mensenrechten hoopt dat de Belgische autoriteiten de aanbevelingen van het comité ter harte nemen.

Het volledige rapport van het VN-Mensenrechtencomité is consulteerbaar op:
http://www.ccprcentre.org/doc/HRC/Belgium/CCPR.C.BEL.CO.5_fr.pdf